

הגדה של פסח

סדר הקערה

בעל הבית מסדר הקערה שיש בה: שלוש מצות שמורות, ורוע צלוי, ביצה, מרור, חרוסת, כרפס, חזרת. ואת מי המלח יניחו מחוץ לקערה. ויסדרם בסדר הזה (ע"פ האר"י ז"ל):

והקערה מלכות

טוב לומר קודם הקידוש - "קדש", וקודם הרחיצה - "ורחץ", וכן על זה הדרך, כי נרמזו בו סודות נפלאים. וטוב שישנן האדם לעצמו את סדר "קדש ורחץ" בניגון, כדי שלא ידלג דבר מהסדר.

קִדְּשֵׁנוּ. וְרַחֵץ. כִּרְפָס. וְחָץ. מִגִּיד. רְחִיצָה. מוֹצֵיא מִצָּה.
מְרֹר. כּוֹרֵד. שִׁלְחוּ-עוֹרֵד. צָפוֹן. בְּרֵד. הִלֵּל. גְּרָצָה.

על קידוש

מוזנים כוס ראשון לכל המסובים וגדול הבית אומר הקידוש, ויכוין להוציא את השומעים ידי חובה וגם הם יכוונו לצאת ידי חובה. ולא יענו ברוך הוא וברוך שמו, אבל יענו אמן.

אם חל בשבת מתחילים מכאן:

יום הששי. ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה.
וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו.
כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:

ואם חל יום טוב בחול מתחילים מכאן.

אֱלֹהֵי מוֹעֲדֵי יְהוָה יִהְיֶה יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ. אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם. וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי יְהוָה יִהְיֶה יְהוָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

סִבְרֵי מִרְנָן. ועונים השומעים: לְחַיִּים.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יִהְיֶה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן: (אמן)

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יִהְיֶה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עַם, וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל־לָשׁוֹן, וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֵּן לָנוּ יְהוָה יִהְיֶה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה, (שְׁבֻתוֹת לְמִנוּחָה וּמוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן. (את יום השַׁבָּת הַזֶּה וְ) אֶת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה, וְאֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה, וְזִמְן חֲרוּתָנוּ, בְּאַהֲבָה מִקְרָא קֹדֶשׁ, זָכַר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בְּחֶרֶת וְאוֹתָנוּ קִדְּשָׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים. (וְשְׁבֻתוֹת) וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ (בְּשַׁבָּת בְּאַהֲבָה וּבְרֻצּוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הִנַּחְלָתָנוּ: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יִהְיֶה יְהוָה, מִקְרָשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזִּמְנִים: (אמן)

כשחל יום טוב במוצאי שבת מוסיפים שתי ברכות אלו, קודם ברכת "שהחיינו".
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יִהְיֶה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ: (אמן)

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יִהְיֶה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמְּבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל, וּבֵין אֹר לְחוֹשֶׁךְ, וּבֵין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, וּבֵין יוֹם הַשְּׂבִיעִי לְשִׁשֶּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, בֵּין קֹדֶשׁ שְׁבֻת לְקֹדֶשׁ יוֹם טוֹב הַבְּדִלָּה, וְאֶת יוֹם הַשְּׂבִיעִי מִשִּׁשֶּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קֹדֶשׁ. וְהַבְּדִלָּה וְקֹדֶשׁ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּקֹדֶשְׁתָּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יִהְיֶה יְהוָה, הַמְּבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ. (אמן)

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יִהְיֶה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁחֲחִינוּ וְקִיָּמָנוּ וְהַגִּיעָנוּ לְזִמְן הַזֶּה: (אמן)

ישתו כל המסובים בהסבת שמאל, כל חיין שבבוס, ולפחות ישתו רוב רביעית (41 גרם).

ישול ידיו בשביל טבול הכרפס כדון כל דבר שמיכולו במשקה. והנמילה תהיה בדרך שנומל ידיו לאכילת פת, אך לא יברך ברכת "על נמילת ידים".

פירוש

יקח ברפס כ" 15 גרם ויטבול אותו בחומץ או במי מלח, ויברך. (ויכין לפטור בכרכה זו גם את אכילת המרור).
ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם בורא פרי האדמה:

ידד

יקח מצה האמצעית משלושת המצות ויחלקנה לשני חלקים, חלק אחד גדול יותר מהשני, ויחלק הגדול נותנו במפה ומצניעו לאפיקומן, וחלק השני הקטן יניחנו בין שתי המצות.

מגיד

כל המסובים מתחילים לומר "הא לחמא עניא", עד בני חורין. ואחר כך יתחילו ההגדה בהסברה נכונה. אומרים ההגדה בשמחה ובקול רם, והיא ספור יציאת מצרים שהיא מצות עשה מן התורה. ויכין בעל הבית לקיים מצות עשה של "והגדת לבנך". וגם הנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים.

הא לחמא עניא, די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי ויכול, כל דצריך ייתי ויפסח. השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא הכא עבדי, לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין:

מוזגין כוס שני, ומרחיקים את הקערה של המצה והמרור כדי לעורר את התינוקות שישאלו "מה נשתנה". ומחלקים לתינוקות קליות ואגוזים, לעוררם לשאול מה יום מימים.

והגדת לבנך

וכיוצא, יבוא ויעשה דין הפסח באכילת מצה ומרור. ופונה אל האורחים ומנחם אותם: ואומר – השתא הכא. אמנם השנה אנו כאן בגולה ואוכלין בחפזון, יהי רצון שלשנה הבאה נהיה בארעא דישראל בארץ ישראל. ונאכל שם בנחת ובשיש ובדעת כרצוננו. (או"ח) השתא הכא עבדי. השנה אנו פה עבדים בגלות, יהי רצון שלשנה הבאה. נהיה בארעא דישראל בארץ ישראל בני חורין. שאמרו חכמים "בניסן נגאלו ובניסן עתידין לגאל". (ר"ה יא. מחו"ו שבה"ל) לחמא עניא – לחם עני, לפי שאינו עשוי אלא מקמח ומים, למעט מצה עשירה שמערכים בה דברים נוספים. (רש"י)

באור על דרך המשט, בסגנון קל ושווה לכל נפש, גלוקט וצחצוח יחדיו בכתבי רבוננו הראשונים.

הא לחמא עניא. כזה היה לחם העני, די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. שאכלו אבותינו בארץ מצרים. שכן הדרך להאכיל את העבדים במצות, שהן קשות ואינן מתעכלות במהרה, ויספיק להם מעט. (או"ח אבוד) וכעת מכריז בעל הבית ואומר: כל דכפין ייתי ויכול. כל הרעב שאין לו מה יאכל, (או"ח) או שהרעב עצמו ערב פסח כדי שיאכל המצה לתאבון – יבוא ויאכל. (מחו"ו) כל דצריך ייתי ויפסח. כל שיש לו מה לאכל, אך אין לו את המצרכים של מצות היום כגון מצות יין ומרור

מַה נִּשְׁתַּנָּה

הַלֵּילָה הַזֶּה, מִכָּל הַלֵּילוֹת.

שֶׁבֶכַל הַלֵּילוֹת אֵין אֲנַחְנוּ מִטְבָּלִין אִפְלוּ פַּעַם אַחַת. וְהַלֵּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים:

שֶׁבֶכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִין חֲמִין וּמִצָּה. וְהַלֵּילָה הַזֶּה כָּלוּ מִצָּה:

שֶׁבֶכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִין שְׂאֵר יִרְקוֹת. וְהַלֵּילָה הַזֶּה מְרוֹר:

שֶׁבֶכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין בֵּין יוֹשְׁבֵינָּה וּבֵין מְסַבִּין. וְהַלֵּילָה הַזֶּה כָּלָנוּ מְסַבִּין:

מחזירים הקערה למקומה על השלחן ואומרים ההגדה, ותהיה המצה מגולה בשעת אמירת ההגדה.

עֲבָדִים הֵיינוּ לְפָרַעַה בְּמִצְרַיִם. וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה^{וַיַּחַדְנֵנוּ יַאֲהֲרֹנֵהוּ} אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרֹעַ נְמוּיָה. וְאֵלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ

והגדת לבנד

הַמְתוּקִים. וְהַלֵּילָה הַזֶּה. אָנוּ מְקַפִּידִים לֶאֱכֹל מְרוֹר. שֶׁהוּא יֶרֶק מֵר. וְהָרִי זֶה שְׁנוֹי שְׁלִישִׁי. (רשב"ץ)

שֶׁבֶכַל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים בֵּין יוֹשְׁבִים וּבֵין מְסַבִּים. כְּרֻצוֹנָה. וְהַלֵּילָה הַזֶּה. אָנוּ

מְקַפִּידִים לֶאֱכֹל כְּשֶׁכָּלָנוּ מְסַבִּים. כְּדֶרֶךְ הַשְּׂרִים בְּגִי חוּרִין, וְאֵין לָנוּ רְשׁוֹת לְהַפְטֵר מִהֶסְבָּה. (מחז"ו רשב"ץ).

כָּלְלוּ שֶׁל דְּבָר: הַבֵּן רוֹאֶה שְׁנוֹיִים רַבִּים מְדַרְכֵם בַּחֲל וְתִמָּה עַל כֵּךְ. וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים שֶׁתִּמְיָהוּ בָּאָה עַל

הַסְתִּירָה שֶׁיֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂים אֱלֹהִים, שֶׁהַטְּבוּל וְהַהֶסְבָּה, הֵם מְדַרְכֵם שֶׁל עֲשִׂירִים וּבְגִי חוּרִין, וְאֵלּוּ מִצָּה וּמְרוֹר הֵם

מֵאֲכָל עֲנִיִּים וְעֲבָדִים. (שבה"ל)

עֲבָדִים הֵיינוּ. זוֹהִי תְּשׁוּבָה לְשִׁאלַת מַה נִּשְׁתַּנָּה. **עֲבָדִים** הֵיינוּ לְפָרַעַה בְּמִצְרַיִם. וְאֵכְלָנוּ שֵׁם

מִצָּה וּמְרוֹר. לָכֵן אָנוּ עוֹשִׂים זִכָּר לְזֶה וְאוֹכְלִים מַה שֶּׁאֵכְלוּ הֵם. (אבוד"ו) וְהַהֶסְבָּה דְּרֶךְ חֲרוֹת הִיא זִכָּר

לְ"וַיּוֹצִיאֵנוּ ה' בְּיַד חֲזָקָה וְכוּ", כִּמוֹ שֶׁמִּשְׁמִיךְ וְהוֹלֵךְ. לְפָרַעַה. שֶׁהִיא מִלֶּךְ קִשָּׁה. בְּמִדִּינָה קִשָּׁה.

וְאֵף עַל פִּי כֵן – וַיּוֹצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם. בְּיַד חֲזָקָה.

מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלֵּילָה הַזֶּה. שֶׁאָנוּ מְשַׁנִּים בּוּ מְדַרְכֵנוּ מִכָּל הַלֵּילוֹת. **שֶׁבֶכַל הַלֵּילוֹת** אֵין אֲנַחְנוּ

מִטְבָּלִין. כְּלוּמֹר, אֵין אָנוּ מְחֻזְרִין אַחֵר הַטְּבוּל, אִפְלוּ פַּעַם אַחַת. קִדְּם עֶקֶר הַסְּעוּדָה. שֶׁבְּזִמְנָם הָיוּ רִגְלִים

לְטַבֵּל "בְּתוֹךְ" הַסְּעוּדָה, וְהַלֵּילָה הַזֶּה. אָנוּ מְקַדִּימִים לְטַבֵּל "קִדְּם" הַסְּעוּדָה שְׁתֵּי פְעָמִים. בְּכַרְפֵּס וּמְרוֹר.

(שבה"ל א"ח אבוד"ו). וְאֵף שֶׁעֲדִין לֹא טְבָלוּ אֶת הַמְרוֹר, דְּרַכֵם הִיָּה לְשַׁקֵּעַ הַמְרוֹר בְּחֶרֶסֶת כְּדִי לְבַטֵּל הָאָרֶס

שֶׁבוּ, וַיּוֹדַע הַבֵּן שֶׁמֶן הַסֵּתֶם יֵאָכְלוּ עַל יְדֵי טְבוּל. (רשב"ץ. ע' פסחים קט:)

וְכֹה שֶׁמֶן הַסֵּתֶם יֵאָכְלוּ עַל יְדֵי טְבוּל. (רשב"ץ. ע' פסחים קט:)

בְּכוֹרֶךְ, אֵינוּ אֵלָּא זִכָּר לְהַלֵּל. וְאִפְשָׁר שֶׁנִּסָּח זֶה נִתְקַן

קִדְּם מַעֲשֵׂה שֶׁל הַלֵּל. (כנלע"ו) וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים בֵּין שֶׁאֵין בִּינְיָהֶם הַפֶּסֶק, חֲשׁוֹב הַכֹּל כְּטְבוּל אֶחָד. (רשב"ץ)

שֶׁבֶכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִים מַה שֶּׁנִּרְצָה אוֹ חֲמִין אוֹ מִצָּה, וְהַלֵּילָה הַזֶּה. אָנוּ מְקַפִּידִים שֶׁיִּהְיֶה

הַפֶּת כָּלוּ מִצָּה. בְּדוּקָא. וְאֵם אוֹכֵל חֲמִין מִתְחַיֵּב בְּכֶרֶת, וְהָרִי זֶה שְׁנוֹי גְּדוּל מִשְׁאֵר הַלֵּילוֹת. (רשב"ץ)

שֶׁבֶכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִים מִשְׁאֵר הַיִּרְקוֹת.

ממצרים, עדין אנחנו ובנינו ובני בנינו, משעבדים היינו לפרעה במצרים. ואפלו כלנו חכמים, כלנו נבונים, כלנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספור ביציאת מצרים. וכל־המדרגה לספור ביציאת מצרים הרי זה משבח:

מעשה ברבי אליעזר, ורבי יהושע, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא, ורבי טרפון, שהיו מסבין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל־אותו הלילה. עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו! הגיע זמן קריאת שמע של שחרית:

אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר

והגדת לבנך

קדם הסעודה ממהרין לעשות הסדר, בשביל שלא ישנו התינוקות. (רשב"ם או"ח מחו"ו אבוד)

מעשה ברבי אליעזר. מביא ראיה מחכמי ישראל שמצוה לספור ביציאת מצרים למרות שהיו חכמים ונבונים. שהיו מסבים בבני ברק. שם מקום. (שבה"ל אבוד) ויש גורסים 'בני ברק' בני – הם כריות בארמית, וברק מלשון מבריק, והינו שהסבו על כריות משי מבריקים. (תרגום רס"ג ואברבנאל) והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. הרבו לדרש לאחר הסעודה. (מחו"ו או"ח) עד שבאו תלמידיהם. ומשמע שאם לא באו עדין יש להם מה לספור ביציאת מצרים וטרם סימו. ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. שהיא מצוה עוברת ואין ספור יציאת מצרים דוחה אותה. (שבה"ל)

אמר רבי אלעזר בן עזריה. בא ללמדנו שמלבד שצריך לספור בלילה הזה ביציאת מצרים, צריך גם להזכירה בכל לילה ולילה. (רשב"ץ) ועוד, שלא תאמר שחובת ספור יציאת מצרים היא רק ביום, כמו שמשמע מהפסוק "למען תזכר את יום צאתך" אף בלילה לא מצאנו זכירה, ובפרט שעקר הגאולה היתה ביום, לכך בא ללמד שצריך להזכירה גם בלילה כדלקמן. (או"ח אבוד) **הרי אני כבן שבעים שנה.** ולא שבעים ממש, שלא היה אלא בן י"ח שנה, אף משום שהיו לו שערות שיבה היה נדמה כזקן. (שבה"ל) ואף

בעל כרחם שלקו י' מכות. ובזרע נטויה. באפן גלוי ובפרסום לעין כל. שנאמר: "בעצם היום הזה וכו' ובני ישראל יוצאים ביד רמה". (רש"י) ולא תאמר ומה בכך שהם אכלו כן, אנו שלא היינו שם מה לנו בזה? ומשיב: ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים. כלומר, אם חס ושלום היו גורמים עוונות ישראל לבטל חשבון הקץ שנשבע הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו, עדין אנחנו ובנינו ובני בנינו. שדורותינו רשעים, ובאיזו זכות היינו יוצאים, ועל כרחנו – משעבדים היינו לפרעה במצרים. ועתה משנגאלנו משם, מצוה עלינו לזכר מה שעשה לנו ולהודות לו על רב חסדיו. ועל ידי מאכלים אלו וספור יציאת מצרים אנו נזכרים בדרך, ומקימים המצוה. ואפלו כלנו חכמים. ששמענו דבר זה מאבותינו, ולכאורה נאכל מצה ומרור בלי לספור הענין. ואפלו כלנו נבונים. להבין דבר מתוך דבר מהי הכוונה שיש במצות אלו. ואפלו כלנו יודעים את התורה. ובקריאת התורה אנו מספרים ביציאת מצרים יודעים טעם הדבר על בריו. אף על פי כן – מצוה עלינו לספור ביציאת מצרים. כדי להודות להשם יתברך, וללמד לשאינם יודעים, שנאמר: "ואמרתם זבח פסח" ועוד נאמר: "והגדת לבנך". ובזה יצאנו ידי חובת ספור יציאת מצרים. אמנם – וכל המדרגה. לספור יותר מחברו אחר הסעודה הרי זה משבח. שמרבה בכבוד המקום. אבל

יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא, שנאמר: (דברים מז ג) "למען תזכר את־יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך". "ימי חייך" חזקים, "כל ימי חייך" הלילות. וחזקים אומרים: "ימי חייך" העולם הזה, "כל ימי חייך" להביא לימות המשיח:

ברוך המקום, ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא: בנגד ארבעה בנים דברה תורה: אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאל:

חכם מה הוא אומר? "מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה יהוה?" יאחרונה אלהינו אתכם? (דברים י ב) אף אתה אמור לו בהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:

והגדת לבנך

וזאת ברכותינו. (הרשב"ץ) ברוך שנתן רשות, לדרש את התורה לעמו ישראל. (אבוד) בנגד ארבעה בנים דברה תורה. בארבעה מקומות נאמר בתורה לספר לבנינו את ספור יציאת מצרים, ובכל פעם בסגנון אחר. ובא המגיד לבאר כנות התורה בזה. ואומר: דע, כי בנגד ארבעה בנים שונים דברה התורה. אחד חכם אחד רשע וכו'. ולקמן יבאר מהיכן רמזו כל אחד. והזכיר הבנים כפי סדר חכמתם, חכם, ואחר כך רשע שאף הוא חכם להרע, ואחר כך תם שעל כל פנים יש בו דעת לשאל, ואחריו שאינו יודע לשאל שאין בו חכמה כלל. (אבוד)

חכם מה הוא אומר. שנאמר: "כי ישאלך בנך מחר לאמר, מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם?" (דברים י ב). ומתוך שאלתו נכר שחכם הוא. מה העדת והחקים וכו'. מדוע מקדימין לאכל מקרבן חגיגה קדם לקרבן פסח, והרי קרבן פסח הוא עקר מצות היום? וכן תמה למה מחלקין קליות ואגוזים קדם הסעודה, והרי הדרך להביאם לאחר הסעודה לקנות. ומשיב: אף אתה האב אמר לו בהלכות הפסח. כלומר, תשיב לו שזהו דין מהלכות הפסח שאין מפטירין מסמין אחר אכילת קרבן הפסח באפיקומן. – בשום דבר מאכל. לפיכך אם יקדים

שהיה צעיר מכל מקום ביגיעתו בתלמוד דמה לבן ע', אף לא קבלו חכמים את דעתו להזכיר יציאת מצרים בלילה, כיון שלא מצא ראיה לדבריו. (הרשב"ץ) ולא זכיתי. למצא רמז מן המקרא לכך שצריך – שתאמר יציאת מצרים בלילות. היא פרשת ציצית שבקריאת שמע, שמוזכר בה יציאת מצרים. וסבר ר' אלעזר שמצוה לקרואה אף בערבית, אבל חכמים אומרים שאין קורין אותה אלא ביום, כדן הציצית שאינה נוהגת אלא ביום. שנאמר גבי ציצית, "וראיתם אותו" ולילה אינו זמן ראיה. עד שדרשה בן זומא. עד שבא בן זומא ומצא רמז לכך מן המקרא (הרשב"ץ אבוד) שנאמר... כל ימי חייך. והיה לו לכתב בימי חייך וממילא משמע כל ימי חייך, וממה שכתב כל משמע שבא לרבות את – הלילות. וחכמים דרשו: כל ימי חייך – להביא לימות המשיח. לרבות את ימות המשיח. שלא תאמר שאחר הגאולה האחרונה יתבטל הזכרון ליציאת מצרים, אלא זכרון הגאולה האחרונה יהיה העקר, וזכרון יציאת מצרים טפל לו (שבה"ל הרשב"ץ). י"מ "ולא זכיתי" – ולא נצחתי. לפי שהייתי יחיד מול רבים, "עד שדרשה בן זומא" וקבלו את דעתי שנעשנו רבים (סד"ר או"ח).

ברוך המקום. הקב"ה. (מח"ו) ברוך הוא. מעצמו,

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר? "מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם?" (שמות יב, כו) לָכֶם וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכֶּלֶל, כָּפַר בְּעֶקְרָא. אַף אֶתָּה הִקְהַל אֶת שְׁנֵי וְאָמַר לוֹ: "בְּעֶבְרִית זֶה עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל יְהוֹדֵהוּ" (שמות יג, ח) לִי בְּצִאתִי מִמִּצְרַיִם. לִי וְלֹא לוֹ, וְאֵלּוּ הֵיכָּה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל:

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר "מַה-זֹּאת"? וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: "בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים" (שמות יג, יד)

וְשָׂאִינוּ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל אֶת פֶּתַח לוֹ. שְׁנָאֵמַר: (שמות יג, ח) "וְהַגְדַּת לְבָנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֶבְרִית זֶה עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל יְהוֹדֵהוּ" לִי בְּצִאתִי מִמִּצְרַיִם: יָכוֹל

והגדת לבנך

מֵת כָּל רָשָׁע יִשְׂרָאֵל בְּשִׁלְשֶׁת יָמֵי הָאֶפְלָה. (רשב"ץ). בַּתּוֹרָה בָּאָה תְּשׁוּבָה זֹו לְבֵן שָׂאִינוּ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל, מְכַל מְקוֹם נִרְמָז בּוֹ בְּאָמְרוֹ עָשָׂה ה' "לִי" לִשְׁאֵלֶת הָרִשָּׁע. (אבוד) וְלֹא הִבִּיא תְּשׁוּבָת הַתּוֹרָה לִשְׁאֵלֶתוֹ ("וְאָמַרְתָּם וְכַח פֶּסַח הוּא לָהּ" וכו') כִּי הוּא דָּבָר פְּשׁוּט וְיוֹדֵעַ הֵבֵן בְּעַצְמוֹ. וְכָאֵן בָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ הֵיכָן מְצָאנוּ שֶׁהַתּוֹרָה דְּבָרָה כְּנֶגֶד הָרִשָּׁע. (רשב"ם או"ח). וְאֵף שֶׁגַם הַחֶקֶם דְּבָר בְּלִשׁוֹן דּוּמָה שְׁאָמַר "אֲתָכֶם" בְּגוֹף שְׁנִי, לֹא הוֹצִיא עַצְמוֹ מִן הַכֶּלֶל, שֶׁהָרִי אָמַר אֱלֹהֵינוּ וְכָלֵל עַצְמוֹ. וְמָה שְׁאָמַר "אֲתָכֶם" לְפִי שְׁאֲבוּתֵינוּ הֵם שִׁיבְּנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא הוּא, (או"ח אבוד) וְעוֹד, שִׁיּוֹדֵעַ שֶׁקָּטָן הוּא וְאֵין שׁוֹחֲטִין הַפֶּסַח עַל הַקָּטָן. (סד"ר)

תָּם מָהוּ אוֹמֵר. שְׁנָאֵמַר "וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה זֹאת". (שם ח) **תָּם**. טַפֵּשׁ. (ירוש') **מָה זֹאת**. שָׂאִינוּ יוֹדֵעַ לְפָרֵט אֶת שְׁאֵלָתוֹ, אֲלֵא שְׂרֹאָה אֶת כָּל הַשְׁנוּיִים הָאֵלֶּה וּמִבֵּין שֶׁקָּרָה מִשְׁהוּ, וְשׁוֹאֵל "מָה זֹאת". וְאָמַרְתָּ אֵלָיו. פְּרוּשׁ, סֵפֶר לוֹ כָּל הַמַּעֲשֶׂה. כִּיצַד? **בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם**. וְתֹאדִיר לוֹ בְּדִבְרֵי אֲגָדָה בְּסִפּוּרֵי הַנִּסִּים וְהַנִּפְלְאוֹת, שֶׁלְּבֹבוּ נִמְשָׁךְ אֵלֵיהֶם. (או"ח שבה"ל)

וְשָׂאִינוּ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל. אֶפְלוּ בְּתַמִּימוֹת. אֶת פֶּתַח לוֹ. פְּרוּשׁ, בָּאָר לוֹ הָעֵנִין כְּפִי דַעְתּוֹ, לֵאמֹר וּבְדִבְרֵי קָלִים, וְתִמְצָא פֶתַח לְלִבּוֹ עַד שֶׁיִּבִּין וְיִשְׁאֵל. (שבה"ל) וְיִשׁ מִפְּרָשִׁים, "פֶּתַח לוֹ" מַעֲצָמָךְ, שֶׁתִּסְפֹּר לוֹ אֶת סִפּוּר

לְאָכַל מִקְרֵבֵן פֶּסַח לֹא יוֹכֵל לְאָכַל אַחֲרָיו מִקְרֵבֵן חֲגִיגָה, שֶׁצָּרִיךְ שִׁישְׁאָר טַעְמוֹ שֶׁל קֶרֶבֶן פֶּסַח בְּפִי. (מחז"ו או"ח). וּבְזַמְנֵנוּ שֶׁאֲוֹכְלִים מִצֶּה כֹּזֵר לְקֶרֶבֶן פֶּסַח, אֵין אוֹכְלִים אַחֲרָיָה כְּלוֹם מִהַטֵּעַ הַנֶּזֶכֶר. אֶפִּיקוֹמֵן. – לֹא כְּלוֹם, בְּלִשׁוֹן יוֹנִית. וְחַז"ל דְּרָשׁוּ אֶפִּיקוֹמֵן – נוֹטְרִיקוֹן אֶפִּיקוֹ מִיַּי מְתִיקָה (הוֹצִיאָו מִיַּי מְתִיקָה), שֶׁאֵין אוֹמְרִים אַחֵר אֲכִילֶת הַפֶּסַח הוֹצִיאָו מִיַּי מְתִיקָה לְקִנּוּת, וְהוּא מִן הַטֵּעַם הַנֶּזֶכֶר. (סד"ר רשב"ם או"ח אבוד)

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר. שְׁנָאֵמַר: "וְהָיָה כִּי יִאֲמְרוּ אֵלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם" (שמות י"ב כ"ו) מָה הַטֵּרַח הָיָה שְׁאֲתָם מְטִירִים עֲלֵינוּ בְּכָל שָׁנָה לְעַכְבֹּת אֶת סְעוּדָתָנוּ וּלְעַרְבֹת אֶת שְׂמֵחַת הַחֵג. (ירושלמי) וּלְפִי שְׁאָמַר מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם, כְּלוֹמֵר לָכֶם הִיא הָעֲבוּדָה וְלֹא לוֹ. שָׂאִינוּ כּוֹלֵל עַצְמוֹ בְּכָלֵל הַצּוּרִי, גְּלַה לָךְ הַכְּתוּב שֶׁבָּבוּ רָשָׁע מְדַבֵּר, וְהָרִי זֶה – כָּפַר בְּעֶקְרָא. בְּקִדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. שֶׁכָּל הַכּוֹפֵר בְּמִצְוֹתָיו, כְּאֵלּוּ כּוֹפֵר בּוֹ. (מחז"ו) לְפִיכָךְ – אַף אֶתָּה הִקְהַל אֶת שְׁנֵינוּ. הַכְּעִיסָהוּ. שְׁנָאֵמַר "וְהַגְדַּת לְבָנְךָ" דְּבָרִים הַקָּשִׁין כְּגִידִין. (או"ח אבוד) וְאָמַר לוֹ. אֵין מְשִׁיבִים לוֹ תְּשׁוּבָה שֶׁל מִמָּשׁ, אֲלֵא דְּבָרֵי קִנְטוֹר. לְפִיכָךְ אוֹמֵר הַמַּגִּיד: תִּשְׁיָב לוֹ כְּאִילָתוֹ, כְּנֶגֶד דְּבַר הַכְּתוּב: בְּעֶבְרִית זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצִאתִי מִמִּצְרַיִם. וְהַדְּגִישׁ הַכְּתוּב לִי לְשִׁכְמוֹתֵי וְלֹא לוֹ, שֶׁהוּא רָשָׁע. (מחז"ו) מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, לְפִי שָׂאִינוּ מֵאֲמִין בְּגִלְתָּהּ. וְאֵלּוּ הֵיכָּה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל. אֲלֵא הָיָה

מראש חדש? תלמוד לומר "ביום ההוא". אי ביום ההוא יכול מבעוד יום?
תלמוד לומר "בעבור זה". "בעבור זה" לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור
מנחים לפניך:

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. ועכשו קרבנו המקום לעבודתו,
שנאמר: (יהושע כד, כז) "ויאמר יהושע אל כל-העם, כה אמר יהוה אלהינו
אלהי ישראל בעבר הנחר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור.
ויעבדו אלהים אחרים: ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנחר, ואולף אותו
בכל-ארץ כנען, וארבה את זרעו ואתנו-לו את יצחק. ואתו ליצחק את יעקב
ואת עשו, ואתו לעשו את הר שעיר לרשת אותו, ויעקב ובניו ירדו מצרים:

והגדת לבנך

אינו ראוי לנסים. (א"ח)

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. תרח אבי
אברהם. שהיה עושה צלמים ומשתחוה להם.
ועכשו קרבנו המקום. הקדוש ברוך הוא לעבודתו,
שנאמר וכו': מזכיר החסדים שעשה עמנו, שאף על פי
שאבותינו נשתקעו מאד באמונות הכוזבות, קרבם
המקום והכניסם תחת כנפי השכינה. בעבר הנחר. בא
ללמד על יחוסנו שאע"פ שיצאנו ממצרים אין אנחנו
מזרעם של תרח ונחור. (א"ח רשב"ץ) ישבו אבותיכם
מעולם. כלומר אבותיכם אשר מימות עולם, שקדם
מתן תורה היינו מתיחסים אליהם. תרח אבי אברהם
ואבי נחור. ושניהם, האב ונחור בנו, עבדו עבודה זרה.
ואקח את אביכם. בחסדי נטיתי לבו מדרכי אביו
ואחיו, ואקח אותו מביניהם שלא ימשך אחר דעתם
הכוזבת. ואולף אותו בכל-ארץ כנען. שהיא ארץ
קדושה וראויה לשכינה. וארבה את זרעו. ישמעאל
ובני קטורה. (מח"ו) ואף על פי כן – ואתו לו את יצחק.
שיש לו מעלה וחשיבות מצד עצמו, ואמנם לא נקרא
זרעו אלא ביצחק. (א"ח רשב"ץ) את יעקב ואת עשו. אף
זה חסד, שהיו שניהם בכרס אחת ועשו שאב את ההזמה
ויעקב יצא נקי. ואתו לעשו את הר שעיר. מיד נתתי
לו את חלקו, כדי לקיים ביעקב "ודור רביעי ישובו
הנה". ויעקב ובניו ירדו מצרים. וסופם לרשת את

יציאת מצרים גם בלי שישאל. (רשב"ץ) שנאמר והגדת
לבנך. ולא נאמרה כאן מהי שאלת הבן, משמע שמדבר
במי שאינו יודע לשאל. (אבוד) בעבור זה. שאקום
מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו. עשה ה' לי. את כל
הנסים הללו – בצאתי ממצרים. יכול מראש חדש.
אין זה חלק מהתשובה, אלא אגב שהזכיר הפסוק, הוא
דורש אותו. ועתה מפרש אימתי זמן אמירת ההגדה.
(הרשב"ם). יכול יתחייב לדרש ביציאת מצרים כבר
מראש חדש. שהוא התחלת הגאולה. שבראש חדש היה
משה עומד ומזהיר את בני ישראל על קרבן פסח.
תלמוד לומר ביום ההוא. ביום י"ד שבו נגאלו. יכול
גדרש מבעוד יום. של יום י"ד, שהוא זמן הקרבת קרבן
פסח – תלמוד לומר בעבור זה. כל לשון "זה" משמע
שרואים אותו ומצביעין עליו, ועל זה דרש "בעבור
זה" – לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מנחים
לפניך. שראוי לומר עליהם 'בעבור זה', דהיינו ביום
י"ד בערב שהוא ליל ט"ו. (אבוד) ולמדנו, שמצות
ההגדה היא בזמן אכילת קרבן פסח דוקא (בגליל ט"ו), לא
בשעת אהרתו (בראש חדש) ולא בשעת שחיטתו (ב"ד
ביום). בעבור זה עשה ה' לי. במקרא נאמרה תשובה זו
לרשע, והביאה המגיד גבי שאינו יודע לשאל, לרמוז
לנו מ"ש הפסוק "בעבור זה עשה ה' לי" – כלומר
בזכותי, שגאלת מצרים היתה שלא כדרך הטבע, והוא

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא. שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ, לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בבית בין הבתרים. שנאמר: (בראשית טו, יג) **"ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדים וענו אתם, ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, ואחרי כן יצאו ברכש גדול"**:

יבסה את המצות שבקעה ויאהז את הכוס בידו הימנית ויאמר:

והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמר עלינו לבלותינו. אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לבלותינו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם:

ניח הכוס על השלחן, ויגלה את המצות.

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על

והגדת לבנך

המשעבדים בנו דן אנכי, ואחרי כן יצאו ברכש גדול. שנאמר **"וינצלו את מצרים"**. ואמרו חז"ל שעשוהו כמצולה שאין בה דגים כלומר שרוקנו אותם ממזונם ונטלוהו עמם.

והיא. אותה הבטחה לאברהם בבית בין הבתרים, היא **שעמדה לאבותינו**. ויצאו הם ממצרים. ולנו. שכאלו יצאנו אנו ממצרים, שאם לא שגאל אותם עדין אנחנו ובנינו וכו'. (שבה"ל אבוד) וי"מ **"ולנו"** שכן אמר לאברהם **"וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי"** **"וגם"** לרבות אף ד' מלכיות המשעבדים בנו. (רשב"ץ) **שלא אחד בלבד**. המצרים. **אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו**. כגון הכשדיים פרסיים רומיים יוונים ווולתם. (הרשב"ץ) והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם. שכדי להראות השגחתו בישראל, מקים להם בכל דור אויבים ומצילים מידם, בזכות אותה הבטחה שעמדה לאבותינו ולנו. (שבה"ל אבוד).

צא ולמד. מביא ראיה שאלולי הבטחת הבית שהבטיח לאברהם, היה יעקב נאבד חס ושלום. (מחז"ק) ועל זה אמר צא ולמד, איך התחילו הצרות ליעקב. (אבוד) **מה בקש לבן הארמי**. התחיל לספר בראש המרשיעים. (רשב"ץ) **שפרעה לא גזר אלא על הזכרים**. להשליכם ליאור. ולבן בקש לעקר את

ארץ כנען. אלא שעליהם לפרע תחלה את שטר החוב שנגזר עליהם בבית בין הבתרים. (או"ח שבה"ל מצודות) **ברוך** – עתה הוא מתחיל בדרשה אחרת. (אבוד) **שומר הבטחתו לישראל**. שהבטיח לאברהם לגאלנו משעבוד מצרים. (מחז"ק) **חשב את הקץ**. של הגאולה. שהרי גזר על זרע אברהם שיהיו גרים ושישתעבדו בהם ארבע מאות שנה. ולא באר מאימתי מתחיל מנין זה, ועשה עמנו הקב"ה חסד להתחיל למנות מהמנין המקדים ביותר, דהינו מלדת יצחק שהוא מזרע אברהם. ובזה נתקם הפסוק **"כי גר יהיה זרעך"** כלומר, משעה שיהיה לך זרע. ומיום לדת יצחק עד שירד יעקב למצרים הם ק"ץ שנה, ובמצרים שהו כמנין רד"ו שנים, סך הכל ת' שנה בדיוק. ועוד, כי לפי פשוטו של מקרא אף השעבוד היה אמור להתארך ת' שנים, ועשה הקב"ה עמנו חסד, ופרש את הפסוק בדרך אחרת – **"ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם – ארבע מאות שנה"**. והמספר "ארבע מאות שנה" בא לבאר רק כמה יהיו ימי הגרות. ומ"ש באמצע **"ועבדים וענו אתם"** הוא מאמר מסגר בפני עצמו, ולא פרש בו כמה זמן יהיה, והמקרא נדרש אלפני פניו. ור"ל כי ימי הגרות והשעבוד יחד הם ת' שנה. (שבה"ל) **וגם את הגוי אשר יעבדו**. לרבות אף ד' מלכיות

הַזְכָּרִים, וְלִבְנֵי בְּקֶשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל. שְׁנַאֲמַר: (דברים כו, ה)

**אַרְמִי אֲבִד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיִּגְדַּל שָׁם בְּמַתִּי מַעַט, וַיְהִי שֵׁם
לְגוֹי גָּדוֹל עַצוֹם וָרֵב:
וַיֵּרֶד מִצְרַיִם - אָנוּם עַל פִּי הַדְּבֹר.**

**"וַיִּגְדַּל שֵׁם" - מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יֵרֶד לְהַשְׁתַּמֵּעַ אֶלֶּא לְגוֹדֵל שֵׁם, שְׁנַאֲמַר: (בראשית מו, ד)
וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲה לְגוֹד בְּאֶרֶץ בְּאֵנוּ כִּי אֵין מַרְעָה לְצֹאן אֲשֶׁר
לַעֲבָדֶיךָ, כִּי כִבֵּד הָרַעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן:**

**"בְּמַתִּי מַעַט" - כְּמוֹ שְׁנַאֲמַר: (דברים י, כב) "בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ
מִצְרַיִם, וְעַתָּה שְׁמֹךְ יְהוָה יִתְּנֵנוּ יִלְחָמֶיךָ בְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֵב":
וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי" - מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִינִים שֵׁם לְגוֹי.**

והגדת לבנך

שֵׁם, שְׁנַאֲמַר: "אֵל תִּירָא מִרְדֵּה מִצְרַיִם" מְכַלֵּל שֶׁהָיָה
יֵרֵא לִירֵד מִפְּנֵי הַשְׁעָבוֹד, וְאֶלְמָלָא גִלְגוּל יוֹסֵף לֹא יֵרֵד
לְשֵׁם. (שבה"ל)
וַיִּגְדַּל שֵׁם. לְשׁוֹן גְּרוּת דְּרַךְ עֲרֵא, מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יֵרֶד
לְהַשְׁתַּמֵּעַ - לְקַבֵּעַ שֵׁם יְשׁוּב וְלִהְיוֹת כְּתוּשָׁב
אֶלֶּא לְגוֹד שֵׁם בְּאֶפֶן זְמַנִּי, שֶׁהָיָה הַקִּבְ"ה הַבְּטִיחוֹ
"וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַּם עֲלֵה". (הרשב"י אבוד) וּמִבִּיא עַל זֶה
רֹאֵיהֶ מִמָּה שֶׁאֲמָרוּ אַחֵי יוֹסֵף - אֵל פְּרַעֲה לְגוֹד בְּאֶרֶץ
בְּאֵנוּ, לְתַקּוּפָה קְצָרָה. וְהֵם גַּם נִוְתָּנִים סְבָה - כִּי אֵין
מַרְעָה לְצֹאן, וְאֵלֹהֵי הָיָה, לֹא בְּאֵנוּ, וְכִשְׁיָהוּ נִחְזָר.
(מחז"ו)

**בְּמַתִּי מַעַט. פְּרוּשׁ, בְּאֲנָשִׁים מוֹעֲטִים - בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ.
(מחז"ו שבה"ל אבוד)
וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי - מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִינִים שֵׁם
לְגוֹי. פְּרוּשׁ, לְמִרוֹת שְׁעֵם יִשְׂרָאֵל הָיוּ גְרִים
בְּמִצְרַיִם, לֹא הָיוּ מְפֹזְרִין אֶלֶּא מְכַנְסִים בְּמִקְוֵם אֶחָד,
וְנִכְרִים שֶׁהֵם גוֹי בְּפִנֵּי עֲצָמוֹ וְלֹא נִבְלְעוּ בְּתוֹךְ הַהֶמְכָּן.
מְצִינִים. לְשׁוֹן צִיּוֹן וְסִימָן, שֶׁהָיוּ נִכְרִים וַיְדוּעִים
בְּמִלְבוּשֵׁם בְּשִׁמּוֹתֵם וּבְמִאֲכָלֵם. (סד"ר או"ח שבה"ל הרשב"י)**

הַכֹּל. שֶׁבְּקֶשׁ לְהַרְגֵּא אֶת יַעֲקֹב וּבְנָיו.
שְׁנַאֲמַר אַרְמִי אֲבִד אָבִי. וּמִתְרַגֵּם אוֹנְקֵלוֹס: "לִבְנֵי
אַרְמָאָה 'בְּעָא' לְאוֹבְדָא יֵת אָבָא" (=לִבְנֵי
הָאֲרָמִי 'רָצָה' לְאִבְדָּא אֶת אָבָא). שְׁאֲמַר לוֹ: "יֵשׁ לֹאֵל יְדֵי
לְעִשׂוֹת עִמָּכֶם רַע". אֶלֶּא שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְנַעַ
מִכָּד. וְלִרְשָׁעִים מִצְטָרֶפֶת מַחֲשָׁבָה לְמַעֲשֵׂה. (אבוד) וַיֵּרֶד
מִצְרַיִם. הַמְּגִיד מִצְטָט מִקְצַת הַפְּסוּקִים דְּלַעֲלִיל וְדוֹרֵשׁ
אוֹתוֹ. וְכֵן לְהֵלֵן, יִבִּיא אֶת הַמֶּשֶׁךְ הַפְּסוּקִים שֶׁאֲמָרוּ
מִבִּיאֵי הַבְּכּוּרִים בְּפֶרֶשׁת "כִּי תָבוֹא" וַיְדַרֵּשׁ אוֹתָם, כְּדִי
לְסַפֵּר בְּלִיל פֶּסַח רַבּוּי הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ, וְהֵם
אֲרַבְּעָה פְּסוּקִים. (הרשב"י)

פסוק ראשון

וַיֵּרֶד מִצְרַיִם. לְאַחַר צְרוּתֵי שֶׁל לֵבָן, עוֹד אַחֲרֵים בְּאוֹ
עֲלִינוֹ לְכִלּוֹתֵינוּ, שֶׁיֵּרֶד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם
כְּדִי לְקַיֵּם אֶת גְּזֵרַת בֵּין הַבְּתָרִים. (אבוד) וּמִתוֹךְ שֶׁאֲמַר
"וַיֵּרֶד" וְלֹא וַיֵּצֵא, מְשַׁמֵּעַ שֶׁלֹּא יֵרֵד מִרְצוֹנוֹ, אֶלֶּא
הָיָה - אָנוּם עַל פִּי הַדְּבֹר. בְּעַל כְּרַחוּ, עַל פִּי מֵאֲמָרוֹ
וְדַבּוּרוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, כְּדִי לְקַיֵּם גְּזֵרַת "כִּי גֵר יִהְיֶה
וְרָעַד". שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ יַעֲקֹב שֶׁעֲתִידִין בְּנָיו לְהַשְׁתַּעֲבֹד

"גְּדוֹל וְעֶצוֹם" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, יז) **"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמָאד מְאֹד, וַתִּמְלֹא הָאָרֶץ אֹתָם":**

"וְרֹב" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל כו, יז) **"רִבְבָּה בְּצִמְחַת הַשָּׂדֶה נְתִיתִיהָ, וַתִּרְבֵּי וַתִּגְדְּלֵי וַתִּבְאֵי בַעֲדֵי עֲדִיִּים. שָׂדִים נִכְוְנוּ וַיִּשְׁעֶרֶף צִמְחָהּ, וְאֶת עָרוֹם וְעֶרְיָהּ: וַאֲעִבּוֹר עָלֶיהָ וְאֶרְאֶה מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיהָ, וְאֹמֵר לָהּ בְּדַמֶּיהָ חַיִּי, וְאֹמֵר לָהּ בְּדַמֶּיהָ חַיִּי":**

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה:

(דברים כו, י)

"וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, י) **"הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה, וַחֲתִיב בִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֶפֶה גַם הוּא עַל שְׁנֵאֵינוּ, וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ":**

והגדת לבנך

סימני גְּדוּלָּה וְעֶצוֹם. מִרְבֵּה בְּאִכְלוּסִין. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ. וְאֶת עָרוֹם וְעֶרְיָהּ. מִן הַמִּצְרִים. שֶׁבָּנוּ הַגָּאֵלָה לֹא הָיָה בִּידָם מִצּוֹת וּבִנְכוּת מִה "גָּאֵלוֹ" עַל כֵּן נִתְּן לָהֶם מִצּוֹת פֶּסַח וּמִצּוֹת מִיֶּלֶה, שֶׁנִּמְדָּלוּ בְּעֶרֶב פֶּסַח. (אור"ח אבוד"ה) וַאֲעִבּוֹר עָלֶיהָ וְאֶרְאֶה. שֶׁקִּימַת אֶת ב' הַמִּצּוֹת שֶׁנִּתְּנִי לָהּ, וַחֲתִיב אֶת – מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיהָ. דָּם פֶּסַח וּמִיֶּלֶה. וְאֹמֵר לָהּ – עַל כֵּן בִּשְׂכָרָהּ שֶׁל־בְּדַמֶּיהָ – דָּם פֶּסַח וּמִיֶּלֶה חַיִּי תִזְכֵּי לְגָאֵלָה. וְאֹמֵר לָהּ בְּדַמֶּיהָ חַיִּי. כִּפְלֵי ב' פְּעָמִים לְפִי שֶׁבִּנְכוּת דָּם פֶּסַח וְדָם מִיֶּלֶה נִגָּאֵלוֹ. (אבוד"ה) פְּסוּק שְׁנֵי

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים. כִּיּוֹן שָׂרְאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל פְּרִים וְרִבִּים מְאֹד, אֲמָרוּ – הִבֵּה. לְשׁוֹן הִכְנָה וְהִזְמָנָה. נִתְחַכְמָה לוֹ. לָעָם. לְהַפְרִישׁ נִשְׁוֹתֵיהֶם מִהֶם בְּאִפְּן שֶׁלֹּא יִרְגִּישׁוּ כְּדִלְקָמָן. (שבה"ל אבוד"ה) דָּבָר אַחֵר, "הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ" לְמוֹשֶׁה עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁדָּרְכוּ לְדוֹן מִדָּה כִּגְגֵד מִדָּה, עַל כֵּן נִשְׁלִיךְ בְּנֵיהֶם לְמִים, שֶׁכָּבֵד נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יִבְיֵא מִבּוֹל לְעוֹלָם וְלֹא גִעְשׁ עַל יָדָם. וְסוּפָם שֶׁנִּדְּוָנוּ בְּמִים שֶׁשָּׁבְעוּ פָּרַעַה וַחֲלִילוֹ בֵּים סוּף, וְאִין זֶה מִבּוֹל. וְעָלָה מִן הָאָרֶץ. עַל כִּרְחֻנוֹ. פְּרוּשׁ אַחֵר, שֶׁאֲמָרוּ כֵּן בְּלִשׁוֹן סְגִי נְהוֹר כְּאֵדָם הַתּוֹלָה קִלְלָתוֹ בְּאַחֲרֵים, וְכֻנְתּוֹ שֶׁיִּגְרְשׁוּ עִם

גְּדוֹל וְעֶצוֹם. מִרְבֵּה בְּאִכְלוּסִין. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ. וְאֶת עָרוֹם וְעֶרְיָהּ. מִן הַמִּצְרִים. שֶׁהָיוּ יוֹלְדוֹת שִׁשָּׁה בְּכֶרֶס אַחַת כְּשֶׁרָצִים, וְלֹא הָפִילוּ נִשְׁוֹתֵיהֶם וְלֹא מָתוּ הַיּוֹלְדוֹת כְּשֶׁהָיוּ קִטְנִים. (אור"ח) וַיִּשׁ גּוֹרְסִים: וַיְהִי שֶׁם לְגוֹי גְּדוֹל – מִלְמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִצִּיגִים שֶׁם לְגוֹי גְּדוֹל, וְאִינוּ מְדַבְּרִים עַל רִבּוּי אִכְלוּסִין שֶׁעַל זֶה אָמַר אַחֵר כֶּף "וְעֶצוֹם", אֲלֵא פְרוּשׁ "לְגוֹי גְּדוֹל" שֶׁהָיוּ אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים וַחֲשׂוּבִים בְּמִצְרַיִם, כְּמוֹ וְהָאִשׁ מִשָּׁה גְדוֹל מְאֹד. (שבה"ל) וְרֹב – רִבְבָּה. לְשׁוֹן רִבּוּי, שֶׁהוּלָף וּמִתְרַבֶּה. (שבה"ל) כְּצִמְחַת הַשָּׂדֶה נְתִיתִיהָ. שֶׁהָיוּ צָצִים כְּצִמְחַת הַשָּׂדֶה וְגִדְלִים מִן הָאָרֶץ מְאֵלֵיהֶם בְּלֹא שׁוּם צֶעֶר וְעִמָּל. דָּבָר אַחֵר, מִה צִמְחָה זֶה כָּל מִה שֶׁגִּוּוּזִין אוֹתוֹ יוֹתֵר צוּמָח, כֶּף יִשְׂרָאֵל כָּל מִה שֶׁהָיוּ מְעַנִּים אוֹתָם הָיוּ פְרִים וְרִבִּים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר וְכֹאשֶׁר יַעֲנוּ אוֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ. (אבוד"ה) וַתִּרְבֵּי וַתִּגְדְּלֵי. וְזֶה חֶסֶד גְּדוֹל שֶׁאֲנָשִׁים גְּרִים הִתְרַבּוּ בְּמִדָּה מְפִלְגָת כֹּז. (הרשב"ץ) וַתִּבְאֵי בַעֲדֵי עֲדִיִּים. לְשׁוֹן עֲדֵי וְתַכְשִׁיטִים. שָׂדִים נִכְוְנוּ וַיִּשְׁעֶרֶף צִמְחָהּ. הֵם סִימְנֵי גְעֻרוֹת. שֶׁהָיוּ בְנוֹת יִשְׂרָאֵל יוֹלְדוֹת בְּשָׂדֶה, וְהָיְתָה הָאֲדָמָה בּוֹלְעַת אֶת הַיּוֹלְדוֹת מִפְּנֵי הַמִּצְרִים, וְרַק אַחֵר שֶׁגִּדְּלוּ כָּל כֶּף עַד שֶׁנִּכְרְוּ בָהֶם

וַיַּעֲנוּ. שָׁמַעוּ אוֹתָם מִתְשַׁמֵּשׁ. חֶסְרוֹן תְּשַׁמֵּשׁ קָרוֹי
עָנוּ, דְּכַתִּיב "אִם תִּעֲנֶה אֶת בְּנֵי" (בְּרַאשִׁית
לֵא, ג). וַיִּשְׁמְעוּ עָלָיו. עַל הָעַם. שְׂרֵי מַסִּים. שִׁיגְבוּ מִס.
לְמַעַן עֲנוּתוֹ בַּסְּבִלּוֹתָם. בְּמַלְאֲכָתָם. וְעַל יְדֵי רַבּוֹי
הַמְּלָאכָה יַמְעִטוּ מֵאַלְיָהֶם. (הַרש"ב"ץ) וּמִהוּ הָמָס – וַיִּבֶן
עָרֵי מִסְכְּנוֹת. בְּתֵי אוֹצְרוֹת לְפָרְעָה. (רש"י)
וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ – בְּפָרְדָּ. עֲבוּדָה קָשָׁה הַמְּפַרֶכֶת
וּמִכְחִישָׁה אֶת גּוֹפֶם. (רש"י) וַיִּמְ" בְּפָרְדָּ" מַלְשׁוֹן
פֶּרֶכֶת וּמַחֲצִיזָה, וְרוֹצָה לִּדְמוֹת שֶׁהַפְּרִישׁוֹם מַנְשׁוֹתֵיהֶם.
(הַרש"ב"ץ) וַיִּרְבּוּתֵינוּ דָּרָשׁוּ "בְּפָרְדָּ" – בְּפֶה רָךְ, שֶׁמִּתְחַלֶּה
נִתְבַּקְּשׁוּ לַעֲזֹר לְמַלְאֲכַת הַמֶּלֶךְ יוֹם אֶחָד, וְאַף פָּרְעָה
עֲבַד עִמָּהֶם, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרֹאוֹתֶם כֵּן, נִתְחַזְּקוּ וְהוֹסִיפוּ
אִמְץ לִכְבוֹד הַמֶּלֶךְ, וּסְכוּם הַלְבָּנִים שֶׁעָשׂוּ בְּאוֹתוֹ יוֹם
שָׁמוּ עָלֵיהֶם לַחֵק שֶׁיַּעֲשׂוּ בְּכָל יוֹם. כָּלְלוּ שֶׁל דְּבַר: מַעֲט
מַעֲט הָיוּ מִתְגַּבְּרִים עֲלֵיהֶם וּלְפִיכָךְ נִמְשְׁלוּ לְמִרְדּוֹ

"וַיֵּרָא אֶת עֲנִינּוֹ" - זוּ פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ב, כה) "וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים:"

"וַיָּאֵת עִמָּלֵנוּ" - אֵלֹהֵי הַבְּנִים. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, כב) "וַיֵּצֵא פַרְעֹה לְכָל-עַמּוֹ לֵאמֹר, בְּלִי-חַיִּי תִלְוֶהָ תִּשְׁלִיכֶנּוּ, וְכָל-חַבֶּת תַּחֲיוֹן:"

"וַיָּאֵת לַחֲצֵנוּ" - זֶה הַדָּחֵק. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ג, ט) "וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם:"

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה יִצְחָק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בְּיַד חֲזָקָה וּבְיָד עֲזָרָה וּבְיָד נְטוּיָה וּבְיָד גְּדוּלָּה, וּבְאֵתוֹת וּבְמִפְתִּימִים: (דברים כו, ח)

"וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם" - לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֲלָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב, יב) "וַעֲבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה, וְהִפֵּיתִי כָל-בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם,"

והגדת לבנך

מאבדים את בנינו ומשליכים אותם לִיָּאֹר, וְאָמַר לְהוֹשִׁיעֵנוּ. (סד"ר מחו"ו) וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים, עִמָּלֵנוּ – ע"ש שְׁכַל הַיָּגֵעַ לְרִיק נִקְרָא עִמָּל. וְאֵף הֵם יָגְעוּ לְרִיק שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל הַבֵּן הַיָּלֹד" וכו'. (אור"ח)

וְאֵת לַחֲצֵנוּ זֶה הַדָּחֵק – הַלַּחֲץ. שֶׁדָּחֲקוּ בָּהֶם וְלַחֲצוּ אוֹתָם לְהַשְׁלִים אֶת תַּכְּן הַלְּבָבִים. (שבה"ל אבוד)

פסוק רביעי

וַיּוֹצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם. בְּעֲצָמוֹ. לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ. שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לְכַתֵּב ה' שֶׁכָּבֵר נֶאֱמַר לְעִיל וַיִּשְׁמַע ה' וְכו' וְלָמָּה חֲזַר וְכָתַב "וַיּוֹצִיאֵנוּ ה'", אֲלָא לְהוֹדִיעַ שֶׁהָשֵׁם יִתְבָּרַךְ הוֹצִיאֵנוּ בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ, לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף. וּמִשֶּׁהָ לֹא הָיָה אֲלָא שְׁלִיחַ לְדַבֵּר אֶל פַּרְעֹה אֲבָל לֹא הָיָה כַּח בִּידוֹ לְהוֹצִיא. (שבה"ל) וְעַבְרַתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. כְּמִלֵּךְ הָעוֹבֵר מִמְּקוֹם לְמְקוֹם, וּבְהַעֲבָרָה אַחַת וּבְרִגְעָה אֶחָד כָּלָן לֹקִין. וְהִפֵּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. אֵף בְּכוֹרוֹת שֶׁל עַמִּים אֲחֵרִים וְהֵם מִצְרַיִם. וּמִנֵּן שֶׁאֵף בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם שֶׁבְּאֶרְצוֹת אֲחֵרוֹת,

וַיֵּרָא אֶת עֲנִינּוֹ – זוּ פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. שֶׁהַפְּרִישׁוֹם בְּעֶרְמָה מְנַשְׁתִּיחֶם וְשֶׁעֲבָדוּ בָּהֶם אֵף בַּלַּיְלָה. שֶׁאֲמָרוּ לָהֶם אִם תִּלְוֶנוּ בְּבִיתְכֶם לֹא תִקְוֶמוּ מִחֵר וְלֹא תִשְׁלִימוּ אֶת מִכְסַּת הַלְּבָבִים, עַל כֵּן תִּלְוֶנוּ כָּאֵן בְּשֹׁדָה. וְאֵף עַל פִּי כֵן, נִשְׁתַּחֲוֶה הָיוּ בָּאוֹת אֲלֵיהֶם וּמִבִּיאוֹת לָהֶם מִים וּמִזֶּזֶן, וְלָגוֹת עֲמָהֶם. (רשב"ם אור"ח) דָּבָר אַחֵר, שֶׁפָּרְשׁוּ יִשְׂרָאֵל מְנַשְׁתִּיחֶם מִצְעָמָם. מִשּׁוֹם הַגְּזֵרָה לְהַשְׁלִיךְ הַזִּכְרִים לִים כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה עִמָּרָם. (מחו"ו אור"ח) פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ – הִיא פְּרִישָׁה מִתְשַׁמֵּשׁ בְּלִשׁוֹן נִקְיָה. כְּמוֹ "וַאֲשֶׁר אֵין בְּאֶרֶץ לְבֹא עֲלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאֶרֶץ". (בראשית יט, לא) וַיַּדַּע אֱלֹהִים. מִלִּשׁוֹן "וְהָאֲדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ". (בראשית ד, א) וְהוּא הַתְּשַׁמֵּשׁ שֶׁאֵין אֲחֵרִים יוֹדְעִים בּוֹ אֲלָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְהָכִי קֹאמֶר 'וַיַּדַּע' שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רָאָה אֱלֹהִים. (מחו"ו) וְאֵת עִמָּלֵנוּ אֵלֹהֵי הַבְּנִים. שֶׁהֵם עִמָּל הָאָדָם וּמַעֲשֵׂה יָדָיו, וּבָאִים מִכָּחוּ וּמֵאוֹנוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "כַּחֲוִי וְרֹאשִׁית אוֹנִי". וְרָאָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵיךְ הֵם

מאדם ועד בהמה, ובכל־אלהי מצרים אעשה שפטים, אני יהוה^{יחזקאל}:
 "ועברתי בארץ מצרים" אני ולא מלאך. "והביתי כל־בכור" אני ולא שרף.
 "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים", אני ולא שליח. "אני יהוה^{יחזקאל}", אני
 הוא ולא אחר:

אמרו רבותינו זכרונם לברכה: בשידד הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, ידרו עמו
 תשעת אלפים רבבות. מהם מלאכי אש, ומהם מלאכי ברד, ומהם מלאכי יע, ומהם
 מלאכי רתת, ומהם מלאכי תלחלה. ורתת ותלחלה אוחות למי שהוא רואה אותם. אמרו לפניו,
 רבונו של עולם: וחלא מלך בשר ודם, פשוט יורד למלחמה שריו ועבדיו מקיפין בכבודו,
 ואתה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא דין עלינו, שאנחנו עבדך, והם בני בריתך, נרד
 ונעשה עמם מלחמה. אמר להם: אין דעתי מתקררת עד שארד אני בעצמי, אני בכבודי, אני
 בגדלתי, אני בקדשתי, אני יהוה^{יחזקאל} ואחר, אני הוא ולא אחר:

"בִּיד חֲזָקָה" - זו הדבר. כמו שנאמר: (שמות כ, ג) **"הנה יד יהוה^{יחזקאל} יתירה הויה**
במקנה אשר בשדה, בפוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן, דבר
בבר מאד":

"וּבְיָרֵעַ נְטוּיָה" - זו החרב. כמו שנאמר: (ירמיה כא, כו) **"וחרבו שלופה בידו נטויה**
על ירושלים":

והגדת לבנך

אותה מכה יצאו לחרות, והיא נעשתה על ידי הקדוש
 ברוך הוא בעצמו. (שבה"ל) ומה שנאמר "ולא יתן
 המשחית לבא אל בתיכם" ומשמע שהמשחית המכה
 במצרים הוא מלאך ולא הקב"ה, אפשר לפרש שהכוונה
 למלאך המות, שבא לטל נפשות שהגיע זמנם למות
 מיתה טבעית, הנה בלילה הזה הקב"ה ימנע זה ממנו
 מנפשות ישראל, כדי שלא יסעו לומר שגם הם מתים
 כמו המצרים. (הגש"פ חזו"ע) ויש מפרשים משחית כמו
 מרביית, משבית, ורצה לומר ולא יתן ההשחית לבוא
 אל בתיכם. (אבוד)

בִּיד חֲזָקָה זו הדבר. אין זו מכת הדבר של עשרת
 המכות, שמכה זו היתה רק בבהמות, וכאן לקו אף
 בני אדם. אלא שאמרו במדרש: (שח"ט ע"ה) "אין לך מכה

שנאמר: "למכה מצרים בכוריהם" (תהלים קל"ו י)
 מאדם ועד בהמה. מי שהתחיל בעברה תחלה ממנו
 מתחילה הפרענות. ובכל אלהי מצרים אעשה
 שפטים. ועבודה זרה העשויה מעץ היתה נרקבת, ושל
 אבן נשחקת, ושל מתכת נמסת. (רש"י ומחז"י)
 ועברתי בארץ מצרים אני בעצמי ולא על ידי מלאך.
 שעברתי והביתי לשון מעוט הם. (אבוד) ומה שנאמר
 "וישלח מלאך ויצאנו ממצרים" (במדבר כ, טז) כך
 פירושו: "וישלח מלאך" הוא משה ששלח לדבר עם
 פרעה, "ויצאנו ממצרים" הוא הקדוש ברוך הוא שהוא
 השולח והוא המוציא, שנאמר "ויצאך בפניו" וכו'.
 (שבה"ל אבוד) ויש מפרשים שמה שאמר "לא על ידי
 מלאך" חוזר על מפת בכורות שהיא העקר. שעל ידי

"וּבְמִרְאָה גְדוֹלָה" - זֶה גְלוֹי שְׂכִינָה. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ד, לר) "אוֹ הַנֶּסֶח אֱלֹהִים לָבוֹא לִקְחַת לוֹ גּוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי, בְּמִסּוֹת בְּאִתּוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה, וּבְיַד חֲזָקָה וּבְזֹרֹעַ נְטוּיָה, וּבְמוֹרָאִים גְּדוֹלִים. כָּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִתְּנֵנוּ לָכֶם בְּמִצְוֹתֵיכֶם מִצְוֹתֵיכֶם לְעִינֵינוּ:"

"וּבְאִתּוֹת" - זֶה הַמִּשְׁתָּה. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ד, יז) "וְאֵת הַמִּשְׁתָּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאִתּוֹת:"

גדול הבית יקח בידו את כוס היין, ויביאו לפניו כלי שבור, וישפוך מן היין שבכוס לתוך הכלי שלש פעמים, כשאומר: "דָּם, וְאֵשׁ, וְתַמְרוֹת עֵשֶׂן". ועשר פעמים באמירת "עֵשֶׂר הַמִּכּוֹת", ושלש פעמים כשאומר: "דָּצ"ךְ עַד"ש בִּאֲחֵיכֶם", וכסך הכל ט"ו פעמים. ואת היין הנשפך בכלי, ישפכו בתוך הכיור. ויחזור וימוזג כוס יין לכוס שני, וימשך בקריאת ההגדה.

"וּבְמוֹפְתִים" - זֶה הַדָּם. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (יואל ג, ג) "וְנִתְּתִי מוֹפְתִים בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ."

דָּם, וְאֵשׁ, וְתַמְרוֹת עֵשֶׂן:

דָּבָר אַחֵר: "בְּיַד חֲזָקָה" - שְׁתִּים. "וּבְזֹרֹעַ נְטוּיָה" - שְׁתִּים. "וּבְמוֹרָא

והגדת לבנך

אוֹ הַנֶּסֶח אֱלֹהִים. וכי עשה נסים שום אֱלֹהִים, לָבוֹא לִקְחַת לוֹ גּוֹי וְכו'. בְּמִסּוֹת. נסיונות. שְׁעַל יְדֵי נְסִיוֹנוֹת הוֹדִיעָם גְּבוּרָתוֹ כְּגוֹן "הַתַּפְּאָר עָלֵינוּ" (שמות ח, ה). בְּאִתּוֹת. בְּסִימָנִין, לְהַאֲמִין שֶׁמֶשֶׁה הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מְקוֹם. וּבְמוֹפְתִים. נִפְלְאוֹת. וּבְמִלְחָמָה. בְּיָם סוּף. (רש"י) וּבְאִתּוֹת זֶה הַמִּשְׁתָּה. עַל שֵׁם שֶׁעָשָׂה בּוֹ מִשָּׁה אֵת הָאוֹתוֹת. וּבִירוּשָׁלַיִם אָמְרוּ שֶׁהִיא רְשׁוּם עָלֶיהָ אֶת הָאוֹתוֹת בְּרָאשֵׁי תְבוֹת "דָּצ"ךְ עַד"ש בִּאֲחֵיכֶם". (א"ח שבה"ל)

וּבְמוֹפְתִים זֶה הַדָּם. הוּא הַמוֹפֵת שֶׁעָשָׂה מִשָּׁה לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֶקַח מִיְמֵי הַיָּאֹר וְנִתְּנָם בִּיבֶשֶׁה וְהִפְכָם לָדָם. וְעַל יְדֵי אוֹת זֶה הֶאֱמִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִשָּׁה. (א"ח ח) וְתַמְרוֹת עֵשֶׂן. שֶׁהָעֵשֶׂן עוֹלָה וּמִתְמַר כְּלָפִי מַעֲלָה. (רש"י)

דָּבָר אַחֵר. דְּרָשָׁה אַחֶרֶת לְפָסוּק בְּיַד חֲזָקָה וְכו'. וְעַכְשָׁיו דוֹרֵשׁ בְּמָה נַעֲשׂוּ עֲשֶׂרֶת הַמִּכּוֹת. בְּיַד חֲזָקָה - שְׁתִּים. כִּי הֵן שְׁתֵּי תְבוֹת שֶׁהֵינָם לֹא לְכַתֵּב יָד בְּלִבָּר. וּבְזֹרֹעַ

בְּכָל הַמִּכּוֹת שְׁאִין מִכַּת הַדָּבָר צָפָה בָּהּ. וְמָה שֶׁהִבִּיא רְאִיָּה מִן הַפְּסוּק שֶׁנֶּאֱמַר אֲצֵל מִכַּת דָּבָר, אֵינּוּ אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁ"יַּד חֲזָקָה" הִיא כְּנֹי לְדָבָר. (שבה"ל א"ח ח) הוֹיָה. לְשׁוֹן הָיָה בְּנִקְבָּה.

וּבְזֹרֹעַ נְטוּיָה - זֶה הַחֶרֶב. שֶׁהָרָגוּ בָּהּ הַבְּכוּרוֹת אֶת אֲבוֹתֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר "לְמַכָּה מִצְרַיִם בְּכִכְרֵיהֶם" מִלְּמַד שֶׁקָּמוּ הַבְּכוּרוֹת עַל הַמִּצְרַיִם לְהָרִגָם בַּחֶרֶב. שֶׁשָּׁמְעוּ אֶת מִשָּׁה מִתְּרָה עַל מִכַּת בְּכוּרוֹת, וְלֹא רָצוּ הַמִּצְרַיִם לְשַׁלְּחָם, לְפִיכָךְ קָמוּ עֲלֵיהֶם וְהָרְגוּם. (רשב"ם א"ח שבה"ל) וְחֶרֶב נְטוּיָה. מִכָּאן שֶׁ"נְטוּיָה" נֶאֱמַר עַל הַחֶרֶב. (שבה"ל)

וּבְמוֹרָא גְּדוֹלָה. מִרְא - לְשׁוֹן רְאִיָּה, וּפִירוּשׁוֹ בְּמוֹרָא גְּדוֹלָה. וְכֵן תִּרְגְּמוּ "וּבְחֻזְנָא רַבָּא". וְמָהוּ הַמִּרְאָה הַגְּדוֹלָה - זֶה גְלוֹי שְׂכִינָה. שֶׁנִּגְלָה לָהֶם בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֶצְמוֹ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְמוֹרָאִים גְּדוֹלִים וְכו'". (מחז"ו א"ח ח) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים, מוֹרָא - לְשׁוֹן יִרְאָה וּפַחַד, כִּי הוֹרָאָה פָּנֵי שְׂכִינָה נִרְתַּע מְאֹד וְנִבְהַל. (רשב"ץ)

גָּדוֹל" - שְׁתִּים. "וּבִאֲתוֹת" - שְׁתִּים. "וּבְמִפְתִּים" - שְׁתִּים. אֱלֹהֵי עֶשֶׂר מִכּוֹת
שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְוִיִּים בְּמִצְרִים: וְאֵלֶּיךָ הֵן?

דָּם. צִפְרִידָע. כְּנִים. עָרוֹב. דָּבָר. שְׁחִין.

בָּרַךְ. אֲרָבָה. חֲשֵׁךְ. מִכַּת בְּכוֹרוֹת:

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִמְנִים:

דִּצ"ךְ. עַד"ש. בֶּאֱח"ב:

רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי אוֹמֵר: מִנֵּין אֵתָּה אוֹמֵר שְׁלָקוּ הַמִּצְוִיִּים בְּמִצְרִים עֶשֶׂר מִכּוֹת,
וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת? בְּמִצְרִים מַה הוּא אוֹמֵר: (שמות ח, טו) "וַיֹּאמְרוּ
הַחֲרָטְמִים אֶל פֶּרַעַה אֲצַבֵּעַ אֱלֹהִים הִיא". וְעַל הַיָּם מַה הוּא אוֹמֵר: (שם יד, לא) "וַיִּירָא
יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לַיָּהוּדִים בְּמִצְרַיִם, וַיִּירָא וַיֵּעַם אֶת יְהוָה
יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמְרוּ בְּיַהוָה אֱלֹהֵינוּ וּבַמִּשָּׁה עֲבָדוֹ: בְּמַה לָּקוּ בְּאֲצַבֵּעַ? עֶשֶׂר מִכּוֹת. אָמֹר
מֵעַתָּה: בְּמִצְרִים לָקוּ עֶשֶׂר מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת:

והגדת לבנך

אֵף שֶׁנֶּעֱשֶׂתָּה עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְפִי שְׁאִין לָהּ בֶּן
זוּג. אוֹ לְרִמּוֹז שֶׁב' הָרָאשׁוֹנוֹת מִכָּל קְבוּצָה הָיוּ בְּהִתְרָאָה,
וּשְׁלִישִׁית בְּלִי הִתְרָאָה, שְׁאֵמְרוּ חֲכָמִים לָקָה וּשְׁנָה אֵין
מִתְרִין בּוֹ. (סנהדרין פ"א: (מחז"ו רשב"ם או"ח) וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים
כִּינּוּן שֶׁבִּתְהִלִּים (ק"ה) נִמְנָה הַמִּכּוֹת בְּסֹדֶר שׁוֹנָה, בֶּא ר'
יְהוּדָה לְלַמֵּד שֶׁסֹּדֶר זֶה הוּא הָעֶקֶר. (שבה"ל הרשב"ץ אבוד')
ר' יוֹסִי הַגָּלִילִי אוֹמֵר. בֶּא לְלַמֵּד שֶׁמִּלְבַּד עֶשֶׂר הַמִּכּוֹת
לָקוּ גַם בָּיָם. (מחז"ו) מִנֵּין אֵתָּה אוֹמֵר שְׁלָקוּ
הַמִּצְוִיִּים בְּמִצְרִים עֶשֶׂר מִכּוֹת. לֹא דוֹקָא שְׁנָה כְּתוּב
בַּתּוֹרָה בְּהִדְיָא, וְעֶקֶר דְּרִשְׁתּוּ עַל מַה שְׁלָקוּ בָּיָם וְכַנ"ל.
בְּמִצְרִים גַּבִּי מִכַּת כְּנִים. אֲצַבֵּעַ אֱלֹהִים הִיא. וְלִמְדֵנוּ
שֶׁכָּל מִכּוֹת מִצְרִים הָיוּ בְּאֲצַבֵּעַ אַחַת. וְעַל הַיָּם מַה הוּא
אוֹמֵר... הַיָּד הַגְּדֹלָה. שֶׁעַל הַיָּם הָכָה בִּיד, וּבִיד חֲמִשׁ
אֲצַבֵּעוֹת, תֵּן לְכָל אֲצַבֵּעַ עֶשֶׂר מִכּוֹת, הָרִי שְׁלָקוּ בָּיָם
חֲמִשִּׁים מִכּוֹת. (אבוד')

נְסוּיָה – שְׁתִּים אַחֲרוֹת, שֶׁהָיָה דִּי לְכַתֵּב וְרוּעַ. וּבִמְרָא
גָּדוֹל – שְׁתִּים אַחֲרוֹת. וּבִאֲתוֹת – שְׁתִּים. מַעוֹט
'אוֹתוֹת' שְׁתִּים. וּבְמוֹפְתִים מַעוֹט מוֹפְתִים שְׁתִּים. אֱלֹהֵי
עֶשֶׂר מִכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל
הַמִּצְוִיִּים בְּמִצְרִים. אֵין זֶה פֶּסְקָה חֲדָשָׁה אֲלָא מִחֲבֵרַת
לְמַעַלָּה, שְׁאֵחֵר שֶׁדִּרְשָׁנוּ "בִּיד חֲזָקָה שְׁתִּים וְכו'" אָמַר
שֶׁבְּסֹף הַכֹּל הָיוּ עֶשֶׂר מִכּוֹת. (אבוד')

ר' יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִמְנִין. שְׁלֹא פֶּרֶשׁן בְּפִרְשׁוֹ
אֲלָא בְּסִמְנִין, שֶׁכֵּן אָמְרוּ חֲכָמִים לְעוֹלָם יְשָׁנָה אֲדָם
לְתַלְמִידֵי דֶרֶךְ קִצְרָה. (מחז"ו) וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים שֶׁחֲלָקוּ כֹּךְ
לְהוֹרוֹת כִּי: דִּצ"ךְ – הָיוּ עַל יְדֵי אֶהֱרֹן, וְהֵן מִכּוֹת שֶׁהָכָה
עַל הָאָרֶץ (בָּיָם וּבְעֶפֶר). עַד"ש – ע"י מֹשֶׁה בְּלֹא הַמָּטָה,
וְהֵן מִכּוֹת שֶׁאֶפְשָׁר שִׁיקְרוּ עַל פִּי הַטֵּבַע אֲלָא שְׁכָאן בָּאוּ
וְהִלְכוּ לְפִי צוּרֵי שֶׁל מֹשֶׁה. בֶּאֱח"ב – הָיוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה
עַם הַמָּטָה, וְהֵן מִכּוֹת הָאוֹיֵר. וְצִרְף מִכַּת בְּכוֹרוֹת עִמָּהֶן

רבי אליעזר אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים היתה של ארבע מכות? שנאמר: **"ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכים רעים"**. **"עברה"** אחת, **"וזעם"** שתיים, **"וצרה"** שלש, **"משלחת מלאכי רעים"** ארבע, אמור מעתה: במצרים לקו ארבעים מכות, ועל הים לקו מאתיים מכות:

רבי עקיבא אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: **"ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים"**. **"חרון אפו"** אחת, **"עברה"** שתיים, **"וזעם"** שלש, **"וצרה"** ארבע, **"משלחת מלאכי רעים"** חמש. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות, ועל הים לקו מאתיים וחמשים מכות:

במה מעלות טובות למקום עלינו:

אלו הוציאנו ממצרים, ולא עשה בהם שפטים - דינו:

והגדת לבנך

ומה' יסודות לר"ע וכנו"ל. יש המפרשים את טעם המחלקות ביניהם, על פי מה שנתלקו במשנה (מקראות פ"ה מ"ד) אם כל הימים דינם כמקנה שאינו מטהר אלא באשבורן (מים המקננין), או כנהרות וכמעין שמיטה בוזחלין. והנה בחבוק נאמר: (ג, ח) **"הבנהרים חרה ה' אם בנהרים אפך, אם בים עברתך"** ע"כ. והנה, למי שסובר שהימים כנהרות אם כן חרון אף ועברה אחד הם, ואם הימים אינם כנהרות אם כן חרון אף לחוד ועברה לחוד, ובזה נחלקו. (הגר"א)

במה מעלות. צא וחשב כמה מעלות טובות עשה הקב"ה לישראל, ובסוף הכל הם ט"ו מעלות. וקראן **"מעלות"** כנגד ט"ו מעלות שבמקדש (משנה בסנהדרין נ"א:), וכנגד ט"ו שיר המעלות שאמר דוד (תהלים ק"כ קל"ד - אבוד). אלו רק הוציאנו ממצרים. קדם הזמן. ולא עשה בהם. במצרים. שפטים. בעשרת המכות לראות נקמה באויבינו. (הרשב"ץ) דינו. שלא היינו ראויים לזה, שאף אנו עבדנו עבודה זרה כמותם. ומה שהבטיח לאברהם **"וגם את הגוי אשר**

ר' אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה מעשרת המכות, שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים היתה של ארבע מכות. כלומר, שהיתה מרפכת מארבע יסודות - אש רוח מים ועפר (רשב"ם או"ח) **שנאמר ישלח בם חרון אפו, עברה וכו'.** **עברה אחת וכו'.** **"וחרון אפו"** אינו מן המנין, שהוא כולל לכלם, כלומר עברה וזעם וכו' כלן באו בחרון אף. (רשב"ץ) **אמור מעתה במצרים לקו ארבעים מכות.** שכל אחת מעשרת המכות היתה כפולה פי ארבע, וסך הכל ארבעים מכות. ועל הים שלקו ביד לקו מאתיים מכות. - חמש פעמים ארבעים. (אבוד) **ר' עקיבא** אומר מנין שכל מכה ומכה... היתה של חמש מכות... **חרון אפו אחת.** ולדעתו **"חרון אפו"** מכה בפני עצמה היא. **אמור מעתה במצרים לקו חמשים מכות.** חמש פעמים עשר וכנו"ל. מאתיים מכות. כנו"ל. ואין הכוונה למ' או נ' מכות כפשוטן שמכות מצרים אינם אלא עשר, אלא שכל מכה ומכה היתה מרפכת מד' יסודות אלו לר"א,

אלו עשה בהם שפטים, ולא עשה באלהיהם - דינו:
 אלו עשה באלהיהם, ולא הרג בכוריהם - דינו:
 אלו הרג בכוריהם, ולא נתן לנו את ממונם - דינו:

ומניין שנתן לנו את ממונם, שנאמר: "וינצלו את מצרים" - עשויה במצולה שאין בה דגים. דבר אחר: עשויה במצודה שאין בה דגן. למה מחבב הכתוב את בנות הים יותר מבת מצרים? אלא מה שהיה בבתים נמלו במצרים. ומה שהיה בבתים תשוראות נמלו על הים. וכן הוא אומר: "בנפשי יונה נחפה בכסף" זו בנות מצרים. "ואברותיה בירקרק חרוץ" זו בנות הים. "ותרפי ותגדלי ותבואי" זו בנות מצרים. "בערי עדריים" זו בנות הים. "תורי וזה נעשה לה" זו בנות הים. "עם נקודות הכסף" זו בנות מצרים:

אלו נתן לנו את ממונם, ולא קרע לנו את הים. - דינו:
 אלו קרע לנו את הים, ולא העבירנו בתוכו בחרבה - דינו:
 אלו העבירנו בתוכו בחרבה, ולא שקע צרינו בתוכו - דינו:
 אלו שקע צרינו בתוכו, ולא ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה - דינו:
 אלו ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, ולא האכילנו את המן - דינו:
 אלו האכילנו את המן, ולא נתן לנו את השבת - דינו:
 אלו נתן לנו את השבת, ולא קרענו לפני הר סיני - דינו:

והגדת לבנך

התהומות, ולא נתלכלכנו במים או בטיט. (מחז"ו או"ח)
 ולא שקע צרינו בתוכו. וראינו נקמה באויבנו, והיה יכול לסגר הים אחרינו והמצרים ישובו לדרךם. (שבה"ל אבוד)
 ולא ספק צרכנו במדבר מ' שנה. שהיה לנו כמה בהמות, והוא נתן לנו בשר. ועוד שהיה לנו ממן רב ונוכל לקנות כל צרכינו מן הגוים הקרובים אלינו. (רשב"ם או"ח אבוד)
 ולא האכילנו את המן. שהוא מאכל חשוב, אלא היה מאכילנו מאכל אחר. ובמן טעמו כל מיני מטעמים שבעולם. ואמרו רבותינו שלקטנים היה כטעם לשד השמן, לבחורים עושים אותו עוגות, ולזקנים בשלו בפרור, לחולים כצפחית בדבש, ולגוים היה מר כזרע גד. (מחז"ו או"ח)
 ולא נתן לנו את השבת. ובשבת היתה מעלה במן, שמה שנותר בימי החל הבאיש למחרת מה שאין פן בשבת. (או"ח)
 אלו נתן לנו את השבת. שהיא אות בין ישראל לקדוש ברוך

יעבדו דן אנכי היה די אלו עשה שפטים במקצת מהמצרים. (רשב"ם או"ח אבוד) דינו. על שם "והריקותי לכם ברכה עד בלי די" ופרשו חז"ל עד שיכלו שפותיתכם מלומר די. אלו עשה באלהיהם. של המצריים, שהיו בוטחים בהם. ומה עשה? אמרו במכילתא, עבודה זרה של עץ נרקבת, של אבן נשחקת, ושל מתכת נמסת, (מחז"ו) על מנת שיכירו שמא תבורא באו המכות. (או"ח) ולא הרג בכוריהם. אלא היה מענישם בענש אחר. (או"ח) ולא נתן לנו את ממונם. - בבנות הים. ומה שהשאלו מהם ונצלו את מצרים, הוא מגיע להם בדין בשכר עבודתם, ועוד שכבר הבטיח לאברהם שיצאו ברכוש גדול. (או"ח אבוד)
 ולא קרע לנו את הים. ועל ידי זה נטלנו את בנות מצרים, והיה יכול להצילנו באפן אחר ונלך לדרךנו. (אבוד)
 ולא העבירנו בתוכו בחרבה. שקפאו

אלו קרְבְּנו לִפְנֵי הָרַ סִינִי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. - דִּינּוּ:
אלו נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - דִּינּוּ:
אלו הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ - דִּינּוּ:

על אחת בַּמָּה וּבַמָּה מוֹכַח בְּפוּלָה וּמִכְפָּלָת לְמָקוֹם עָלֵינוּ. הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם.
עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים. עָשָׂה בְּאַלְחִיָּהֶם, חָרַג בְּבוֹרֵיהֶם, נָתַן לָנוּ אֶת מִמּוֹנָם, קָרַע
לָנוּ אֶת הַיָּם, הִעֲבִירָנוּ בְּתוֹכּוֹ בְּחֶרֶבָה, שָׁקַע צָרֵינוּ בְּתוֹכּוֹ, סָפַק צָרְכֵנוּ בַּמִּדְבָּר
אַרְבָּעִים שָׁנָה, הֵאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן, נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת, קָרְבְּנו לִפְנֵי הָרַ סִינִי, נָתַן
לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּבְחִירָה לְכַפֵּר עַל
כָּל-עֲוֹנוֹתֵינוּ:

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר: כָּל-מִי שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יֵצֵא יָדָי
חוּבָתוֹ. וְאֵלּוּ הֵן:

פֶּסַח, מִצָּה, וּמִרּוֹר:

כְּשִׂיאֵמֶר "פֶּסַח שֶׁהָיָה" וְכו' יִסְתַּכַּל בּוֹדוּעַ, וְלֹא יִאֲחֲזֶנּוּ בִידּוֹ

פֶּסַח שֶׁהָיָה אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזֵמַן שִׁבִּית הַמִּקְדָּשׁ קָיָם, עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם

וְהַגְדַּת לִבְנֵךְ

בְּעֶצְמוֹ, דִּהְיָנוּ עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרוֹת, אֲלֵא הָיָה נוֹתֵנָם עַל יָדֵי
מֹשֶׁה כְּשֶׁאָר הַתּוֹרָה. (רש"ב"ם או"ח אבוד) וְלֹא הִכְנִיסָנוּ
לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְאֵף שֶׁנִּשְׁבַּע לָתֵת לָנוּ אֶת אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל, אֲפָשָׁר לוֹ לָקִים שְׁבוּעָתוֹ בְּדוֹרוֹת הַבָּאִים,
וְיִוצֵאֵי מִצְרַיִם שֶׁהָיוּ פְּחוֹת מִכ' שָׁנָה זָכוּ לִכְנֹס לְתוֹכָהּ.
(רש"ב"ם או"ח אבוד). וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.
שֶׁהָיָה יֵשׁ לָנוּ מִשְׁכָּן, וּבִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִסְפָּה עֲשָׂרָה
נְסִיִּים. (רש"ב"ם אבוד)

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל – שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ. לְשֵׁם מָה הֵם
בָּאִים. (רש"ב"ם) לֹא יֵצֵא יָדֵי חוּבָתוֹ. לְקִים מִצְוֹת
עֲשֵׂה מִן הַמִּבְחָר, שֶׁל "וְהַגְדַּת לִבְנֵךְ". (ר"ן) וְאֵף עַל פִּי
שֶׁאֵכַל קָרְבֵּן פֶּסַח וּמִצָּה וּמִרּוֹר, הַקָּפִיד הַכְּתוּב עַל אֲמִירָה
וְהַגְדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִמְרַתֶּם זִכַּר פֶּסַח". (או"ח אבוד)
פֶּסַח שֶׁהָיָה. עֲתָה מִפְּרֵשׁ לָמָּה בָּאִים ג' אֵלּוּ. (אבוד)
שְׁפָטִים שֶׁדִּלְגָּה. זִכַּר פֶּסַח הוּא. הַקָּרְבֵּן קָרוּי

הוּא. וְנִצְטוּוּ עָלֶיהָ בְּמֶרֶה קָדָם מַעֲמֵד הָרַ סִינִי. וְאֵף
שֶׁנִּצְטוּוּ עָלֶיהָ קָדָם שֶׁאֵכְלוּ מִן הַמֶּן, יֵשׁ לוֹמֵר שֶׁבִּשְׁבֶּת
נִשְׁתַּנָּה טַעְמוֹ שֶׁל הַמֶּן לְטוֹבָה שֶׁנֶּאֱמַר "לֶחֶם מִשְׁנֶה",
וְעַל זֶה אָמַר אֵלּוּ הֵאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן בְּטַעְמוֹ הָרְגִיל, וְלֹא
בְּטַעַם שֶׁבֶת דִּינּוּ. וְלֹא קָרְבְּנו לִפְנֵי הָרַ סִינִי.
לְהִרְאוֹת לָנוּ אֶת כְּבוֹדוֹ, דִּינּוּ. (רש"ב"ם אבוד) וְעַל יָדֵי
קָרְבָּה זֶה פֶּסַח מִהֶן זֶהֱמַת הַנֶּחֱשׁ שֶׁגָּרְמָה לְסַפְּקוֹת
בְּאֻמוּנָהּ, וְאֵף שֶׁעֲדִין לֹא קָבְלוּ אֶת הַתּוֹרָה, כִּיּוֹן
שֶׁהִרְאָנוּ אֶת כְּבוֹדוֹ נִסְתַּלְקוּ כָּל הַסַּפְּקוֹת מִלִּבָּנוּ. (או"ח)
וְיֵשׁ מִפְּרֵשִׁים שֶׁעַל יָדֵי שֶׁפֶסַח וְהִמָּתֵן, נִתְּלַפְּשׁוּ בִּבְשֻׁת
פָּנִים וְיִרְאֵת חֹטָא. (הרשב"ץ) **אֵלּוּ קָרְבְּנו לִפְנֵי הָרַ**
סִינִי. וְנִטְלָנוּ ב' כְּתָרִים אֶחָד כִּנְגֵד נִעְשָׂה וְאֶחָד כִּנְגֵד
נִשְׁמַע. וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. כֵּלָּה, אֲלֵא חֶלֶק מִן
הַמִּצְוֹת כְּמוֹ בְּנֵי נֶחַ, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חַיִּים עֹשֶׂר וְכְבוֹד.
(מחז"ן) וְיֵשׁ מִפְּרֵשִׁים, "וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה" הוּא

שֶׁפֶסַח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שְׁנֵאמַר: (שמות יב, כו) "וַאֲמַרְתֶּם וּבַח-פֶּסַח הוּא לַיהוָה יִיְהוֹנָה, אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם, וְאֵת בְּתֵינוּ הִצִּיל, וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ":

יש מוסיפים פיוט זה:

אָמוּנִים עָרְכוּ שִׁבְתָּ. לֹאֵל וּמִכְחוּ מִכָּח. וַאֲמַרְתֶּם זָכַח, פֶּסַח הוּא לַיהוָה:

וַאֲמַרְתֶּם	וְעַל מִצּוֹת וּמִדּוֹרִים. אֲכָלוּ וּשְׁתּוּ וַיִּנִּי:	וְעַל מִצּוֹת וּמִדּוֹרִים. אֲכָלוּ וּשְׁתּוּ וַיִּנִּי:
וַאֲמַרְתֶּם	מִיָּד בְּלִי-מַעֲנִים. הִצִּיל בְּלִי-חֲמוּזִי:	מִיָּד בְּלִי-מַעֲנִים. הִצִּיל בְּלִי-חֲמוּזִי:
וַאֲמַרְתֶּם	עָתָה יִדְעָתִי. כִּי גָדוֹל יְהוָה:	עָתָה יִדְעָתִי. כִּי גָדוֹל יְהוָה:
וַאֲמַרְתֶּם	יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם. כָּל צִבְאוֹת יְהוָה:	יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם. כָּל צִבְאוֹת יְהוָה:
וַאֲמַרְתֶּם	שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו. עִם נוֹשֵׁעַ בַּיהוָה:	שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו. עִם נוֹשֵׁעַ בַּיהוָה:
וַאֲמַרְתֶּם	יֵאמְרוּ בְּלִי-חֲסִידָה. מִיָּד לְחִסּוֹת בַּיהוָה:	יֵאמְרוּ בְּלִי-חֲסִידָה. מִיָּד לְחִסּוֹת בַּיהוָה:

יקח המצה הפרוסה בידו, ויראנה למסובים, ויאמר:

מִצָּה זוֹ שְׂאֵנְחֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֶקֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ, עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְנֶאֱלָם מִיָּד. שְׁנֵאמַר: (שמות יב, לט) "וַיֹּאמְרוּ אֶת הַפֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חֲמִץ. כִּי גָרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יָכְלוּ לְהַתְמַהֵּמֶה, וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם":

יקח המרור בידו, או יראנו למסובים, ויאמר:

מִרְרוֹר זוֹ שְׂאֵנְחֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁמִּרְרוּ הַמִּצְרַיִם אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שְׁנֵאמַר: (שם א, יד) "וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבִלְבָנִים וּבְכָל-עֲבָדָה בְּשָׂרָה, אֶת כָּל-עַבְדֹּתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָּהֶם בְּפָרֶךְ":

והגדת לבנך

בְּחִפְזוֹן. (אבוד) עֲגוֹת מִצּוֹת. תִּרְרָה שֶׁל מִצָּה. בְּצֶק שֶׁלֹּא הִחֲמִיץ קְרוֹי מִצָּה. (רש"י) וְלֹא יָכְלוּ לְהַתְמַהֵּמֶה. שְׂאֵלוּ יָכְלוּ לְהַתְמַהֵּמֶה בְּדַאי שֶׁהָיוּ מְחַמִּיצִים בְּצֶקֶם, שֶׁעֲדִין לֹא הִזְהִירוּ עַל הַחֲמִץ. וְכִיּוֹן שֶׁלֹּא הִסְפִּיק לְהַחֲמִיץ כִּי מִהֲרוּ לְגַרְשָׁם, הִזְהִירוּ מֵאֲכִילַת חֲמִץ וְנִתְחַבְּנוּ בְּאֲכִילַת מִצָּה בְּלִילָה א'. (הרשב"ץ) וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם. לְדֶרֶךְ. מְגִיד שֶׁבְּחֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא אָמְרוּ הֵיאָךְ נִצָּא לְמִדְבָּר בְּלֹא צִידָה, אֲלֵא הָאֲמוּנִים וְהַלְכוּ. (רש"י)

"פֶּסַח" עַל שֵׁם שֶׁדָּלַג וּפֶסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבִין בְּתֵי הַמִּצְרַיִם, וְקוּפֶץ מִמִּצְרֵי לְמִצְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאֲמִצְעַ נִצּוּל. וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ. עַל בְּשׁוּרַת הַגָּאֵלָה וּבִיֵּאת הָאֶרֶץ וּבְשׁוּרַת הַבְּנִים שֶׁהָיוּ לָהֶם. (רש"י)

מִצָּה זוֹ – עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֶקֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ. וְאֵף שֶׁכִּבֵּר נִצְטוּוּ לֶאֱכֹל מִצּוֹת בְּקֶרְבֵּן פֶּסַח בְּטָרֵם יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם, לֹא נִצְטוּוּ בֶן אֶלָּא עַל שֵׁם הַעֲתִיד, שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁסּוֹפָם לְצֵאת מִשָּׁם

בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר חֵיב אָדָם לְרֹאוֹת אֶת עַצְמוֹ בְּאֵלוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנֵאמֹר: (שמות יג, ח) **"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעֶבְרָה זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם".** שְׁלֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלִבָּד גָּאֵל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלָא אִף אוֹתֵנוּ גָאֵל עָמָהֶם. **שְׁנֵאמֹר:** (דברים י, כג) **"וְאוֹתֵנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם, לְמַעַן הִבִּיא אוֹתֵנוּ, לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּע לְאֲבוֹתֵינוּ"**:

יבסו את המצות, ויחזיקו חכום בידם עד סוף ברכת "נאל ישראל". ויאמרו בשמחה רבה:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חֵיבִים: לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדָּר, וּלְקַלֵּם, לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת פְּלִיְהַנְסִים הָאֵלֹהִים. הוֹצִיאֵנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת, וּמִשְׁעָבוֹד לְגָאֻלָּה, וּמִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה, וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל. וְנֹאמֶר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הָלָלוּ עַבְדֵי יְהוָה (ואדני יאהרונתי). הָלָלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה (ואדני יאהרונתי): **יְהִי שֵׁם יְהוָה (ואדני יאהרונתי) מְבָרָךְ. מַעֲתָה וְעַד־עוֹלָם: מִמּוֹרַח־שָׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ. מְחַלֵּל שֵׁם יְהוָה (ואדני יאהרונתי):** רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָה (ואדני יאהרונתי). עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי בִּיהוָה (ואדני יאהרונתי) אֱלֹהֵינוּ. הַמְגַבִּיחַ לְשִׁבְתָּ: הַמְשַׁפִּילִי לְרֹאוֹת. בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימֵי מַעְפָּר דָּל. מֵאֲשַׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן: לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים. עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבֵי עֲקֶרֶת הַבַּיִת. אִם־הַבָּנִים שִׁמְחָה הַלְלוּיָהּ:

והגדת לבנך

טוב. ומאפלה. של בית האסורים. לאור גדול. של עולם. ונאמר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ. שהוא השבח הגדול ביותר שבספר תהלים. (הרשב"ץ)

הַלְלוּיָהּ הַלָּלוּ עַבְדֵי ה'. וְלֹא עַבְדֵי פְרַעוֹה. (מגלה י"ד.) מִמּוֹרַח שָׁמֶשׁ וְכו'. שֶׁעַל יְדֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם נִדְעָ שְׁמוֹ בְּעוֹלָם. מִי כֹה אֱלֹהֵינוּ. כְּלוֹמֵר, כִּשֶׁם שֶׁמַּעֲלָתוֹ גְּדוּלָּה כָךְ עֲנוּתוֹתָיו גְּדוּלָּה, שֶׁיֵּרֵד הוּא בְּעַצְמוֹ, לַעֲשׂוֹת נִקְמָה בַּמִּצְרַיִם. (רשב"ם) הַמְגַבִּיחַ לְשִׁבְתָּ. שֶׁאִף שֶׁהוּא רָם וְנֹשֵׂא, הוּא מְשַׁפִּיל לְרֹאוֹת – בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. מְקִימֵי מַעְפָּר דָּל. אֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּלִים שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים לְבָנִים 'מַעְפָּר', וְהַקִּבְלָה הַקִּים וְרוֹמֵם אוֹתָם. מֵאֲשַׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן. שֶׁחֲזָרוּ עַל הָאֲשָׁפוֹת לְבַקֵּשׁ תִּבְּנוּ. וְעוֹד מְרַבֵּה אֶת כְּבוֹדָם עַד שֶׁמוֹשִׁיבָם עִם נְדִיבִים. הֵם מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן. עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ. הֵם הַזִּקְנִים. מוֹשִׁיבֵי עֲקֶרֶת הַבַּיִת. שֶׁהָיוּ הַמִּצְרַיִם סְבוּרִים שֶׁהִצְלִיחוּ לְבָטֵלָם מִפְּרִיָּה וּרְבִיָּה וּבִצְאָתָם רָאוּ כִי – אִם הַבָּנִים שִׁמְחָה. שֶׁכָּל אִשָּׁה נִטְלָה עִמָּה כְּמָה תְּבוֹרוֹת שֶׁל יְלָדִים קִטְנִים, שֶׁהָיוּ יְלָדוֹ שֶׁשָּׂה בְּכָרִס אַחַת. וְעַל זֶה עָלִינוּ לְהַלֵּל – הַלְלוּיָהּ. (מחז"ו)

בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חֵיב אָדָם לְרֹאוֹת אֶת עַצְמוֹ. רֹצֵה לִמְרָשׁ שִׁירָאָה וְיָבִיט בְּעַצְמוֹ בְּאֵלוֹ הוּא הָיָה עַבְדֵי, שְׁנֵאמֹר: "וְזָכַרְתָּ כִּי עַבְדֵי הָיִיתָ" וכו'. וְיֵצֵא לְחֵירוֹת מִמִּצְרַיִם. שֶׁהָיוּ אֵלֹהֵי לֹא הוֹצִיא הַקִּבְלָה אֶת אֲבוֹתֵינוּ עַד־כֵּן אֲנַחְנוּ וּבְנֵינוּ וכו'. (אבודר) **שְׁנֵאמֹר בְּעֶבְרָה זֶה**. שֶׁאֵקִים מִצְוֹתָיו, כְּגוֹן פֶּסַח מִצֵּה וּמְרוֹר. עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. וְלֹא אִמֵּר בְּצֵאתִי אֲבוֹתֵינוּ. (מחז"ו או"ח) אֲלָא אִף אוֹתֵנוּ גָאֵל עָמָהֶם. כְּלוֹמֵר הָיוּ אֲנִי עַצְמָנוּ בְּכָל־כָּל הַנְּסִים שֶׁעָשָׂה לְאֲבוֹתֵינוּ שֶׁהָיוּ אֵלֹהֵי לֹא הוֹצִיא וכו'. (שבה"ל)

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חֵיבִים לְהוֹדוֹת. כִּינֵן שֶׁהוּא בְּאֵלוֹ אֲנַחְנוּ יֵצְאֵנוּ מִמִּצְרַיִם, חוֹבָה עָלֵינוּ לְהַלֵּל לְהַשִּׁי"ת כְּדֶרֶךְ שֶׁאִמְרוּ אֲבוֹתֵינוּ. (או"ח אבודר) לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל וכו'. ו' מִיָּנִי שֶׁבַח כִּנְגֵד ו' רְקִיעִים. (אבודר) לְמִי שֶׁעָשָׂה אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלֹהִים. וְמָה הֵם? הוֹצִיאֵנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת וכו'. וְכִינֵן שֶׁכֵּן, יֵצְאֵנוּ גַם – מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה. שְׁמִי שֶׁיֵּשׁ רְשׁוֹת אַחֲרָיִם עָלָיו הוּא שְׁרִי בִּיגוֹן, וְאִם יֵצֵא לְחֵירוֹת יֵצֵא לְשִׁמְחָה. וְכֵן – מֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב. כִּי הָעַבְדֵי הוֹלֵךְ יַחַד כָּאֲבֵל, וּבִצְאָתוֹ לְחֵירוֹת יֵצֵא מֵאֲבֵלוֹתוֹ לְיוֹם

בַּצֵּאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. בֵּית יַעֲקֹב מַעַם לֹעֶז: הִיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְּשֻׁלוֹתָיו: הֵימָּה רֹאֵה וַיָּנֶם. הִיְרָדֵן יֹסֵב לְאַחֹר: הַהָרִים רָקְדוּ כְּאִלִּים. גְּבָעוֹת כְּבִנְיָצָאן: מַחֲלֶלֶף הֵימָּה כִּי תָנוּם. הִיְרָדֵן תִּפְסֵב לְאַחֹר: הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאִלִּים. גְּבָעוֹת כְּבִנְיָצָאן: מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ. מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: הַהֶפְכִי הַצּוֹר אֲנִים-מִיָּם. חֲלָמִישׁ לְמַעֲיָנוֹ-מִיָּם:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נִאֲלָנוּ וְנִאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. וְהִגִּיעֵנוּ הַלֵּילָה הַזֶּה, לֶאֱכֹל בּוֹ מִצֵּה וּמִרּוֹר. בֵּן יְהוָה יִהְיֶה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, הִגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִדְגָלִים אַחֲרֵים הַבָּאִים לְקִרְאָתָנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמִחִים בְּבִנְיָן עִירָה, וְשִׁשִּׁים בְּעִבּוּדָתָהּ. וְנִאֲכַל שֵׁם מִן הַזִּבְחִים וּמִן הַפֶּסְחִים, אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבֵּחַךְ לְרִצּוֹן. וְנוֹדָה לָךְ שִׁיר חֲדָשׁ עַל גְּאֻלָּתָנוּ וְעַל פְּדוּתָנוּ נִפְשָׁנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יְהוָה, נֵאֵל יִשְׂרָאֵל:

שׁוֹתִים הַכּוֹס הַשֵּׁנִי בַּחֲסִכָּה עַל צַד שְׂמָאל, וְאִם לֹא שֶׁתָּה בַּחֲסִכָּה צִדִּיק לַחוּר וּלְשִׁתּוֹת.

נושלים ידיים לסעודה ומברכים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל נְמִילַת יָדִים:

והגדת לבנך

(אבוד) וְהִגִּיעֵנוּ לַלֵּילָה הַזֶּה. כְּמוֹ שְׂאוּמִרִים בְּבִרְכַּת שְׁהִינֵנוּ "וְהִגִּיעֵנוּ לְזֶמֶן הַזֶּה". וְאֵף שֶׁכָּבֵד בְּרַכְנוּ שְׁהִינֵנוּ, אָמַר בֶּן כָּדִי הַמְּשִׁיךְ "כֵּן ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֵינוּ אֲבוֹתֵינוּ הִגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים" וְכו', שְׁהוּא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה עַל הַעֲתִיד. (או"ח) וְהִגִּיעֵנוּ הַלֵּילָה הַזֶּה לְקִים בּוֹ אֶת הַמִּצְוֹת – לֶאֱכֹל בּוֹ מִצֵּה וּמִרּוֹר. הִגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים. רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכַּפּוּרִים. וְלִדְגָלִים. פֶּסַח שְׁבוּעוֹת וְסֻכּוֹת. שְׂמִחִים בְּבִנְיָן עִירָה יְרוּשָׁלַיִם וְשִׁשִּׁים בְּעִבּוּדָתָהּ בְּעִבּוּדֵי הַקֶּרְבָּנוֹת בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. וְנִאֲכַל שֵׁם מִן הַזִּבְחִים. קָרְבַּן חֲגִיגָה. וּמִן הַפֶּסְחִים. קָרְבַּן פֶּסַח. וּמִקְדִּישִׁים לֶאֱכֹל מִן הַזִּבְחִים לְפִי שׁ"אִין מִפְּטִירִין אַחֵר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמֵן". אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם עַל הַקֶּרְבָּנוֹת עַל קִיר מִזְבֵּחַךְ לְרִצּוֹן. שְׁהִי יוֹרְקִין מִן הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ. וְנוֹדָה לָךְ בְּשִׁיר חֲדָשׁ. "שִׁיר חֲדָשׁ" לְשׁוֹן זִכָּר וְלֹא "שִׁירָה חֲדָשָׁה" כְּמוֹ בְּגֻלַּת מִצְרַיִם, שְׁאִמְרוּ בַּמִּדְבָּר: כְּשִׁיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם יִרְשׁוּ שְׂבָעָה אוֹמוֹת שֶׁהֵם עֲשִׂירֵית מִשְׁבָּעִים אוֹמוֹת, אֲבָל בְּגֻלָּה הַעֲתִידָה יִירְשׁוּ הַכָּל כְּזָכָרִים. עַל גְּאֻלָּתָנוּ. זֹו גְּאֻלָּה שְׁלֻעֲתִיד. וְעַל פְּדוּתָנוּ נִפְשָׁנוּ. זֹו גְּאֻלָּת מִצְרַיִם, שְׁנִאֲמַר: "כִּפּוֹר לְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר 'פְּדִית' ה'" גְּאֻלָּת יִשְׂרָאֵל. מִמִּצְרַיִם. (שְׁבַח"ל וְאִבּוֹד)

בַּצֵּאת יִשְׂרָאֵל – הַגְּבָרִים מִמִּצְרַיִם, וּבֵית יַעֲקֹב – הַנָּשִׁים. מַעַם זֹר הַמִּדְבָּר בְּשֶׁפֶת – לֹעֶז. כָּל לְשׁוֹן שְׂאִינָה לְשׁוֹן הַקִּדְשׁ נִקְרָא לְשׁוֹן לֹעֶז. הִיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ. שְׁקִפֵּץ נַחֲשׁוֹן בֶּן עֲמִינָדָב מִשְׁבֵּט 'יהוּדָה', לְקָדְשׁ אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַקֶּב"ה בָּיָם. וּבִשְׁבִיל כָּךְ זָכָה שִׁבְט 'יהוּדָה' לְיִשְׂרָאֵל מִמְּשֻׁלוֹתָיו שֶׁמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל. הֵימָּה רֹאֵה אֶת נַחֲשׁוֹן בֶּן עֲמִינָדָב וַיָּנֶם שִׁבְעַת הַצַּדִּיק. וְאֵף הִיְרָדֵן יֹסֵב לְאַחֹר. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַנַּחֲלִים הַחוּלָּכִים אֶל הַיָּם, וְנִקְטָה אַחֵר מֵהֶם. הַהָרִים רָקְדוּ-קִפְצוּ כְּאִלִּים. מִפְּחַד מְנוּסוֹתוֹ שֶׁל הַיָּם. וְהַגְּבָעוֹת קִפְצוּ כְּבִנְיָצָאן. וְהָרֹאֵה בֶּן תַּמָּה וְשׁוּאֵל: מַחֲלֶלֶף הֵימָּה כִּי תָנוּם וְכו'. וּמִשְׁיָבִים לוֹ: מִשׁוֹם שֶׁלִּפְנֵי אֲדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ. שֶׁלִּפְנֵי הָאֲדוֹן הָאֵרֶץ נִבְהָלָת וּמוֹדַעַעַת. ('חולֵי' מִלְשׁוֹן חֵיל וְרַעְדָּה). וּמִיָּהוּ הָאֲדוֹן? הוּא – אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. שְׁהוּא אֲדוֹן עַל הַכָּל. וְכִשְׁהוּא רֹצֵה הוּא הוֹפֵךְ אֶת הַצּוֹר לְאַגֵּם מִיָּם, וְאֶת הַחֲלָמִישׁ מִרְכָּב וּמִמִּי לְמַעֲיָנוֹ מִיָּם. לְמַעֲיָן מִיָּם זֹור מִיָּם. (מַחֲזִ"ק) צוֹר וְחֲלָמִישׁ. סִלְעִים קָשִׁים. (מַצּוֹת צִיּוֹן) אֲשֶׁר גְּאֻלָּנוּ וְנִאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. לְפִי שְׁאִמְרָה לְמַעֲלָה "שִׁלָּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלִבְד גְּאֻלָּה הַקֶּב"ה, אֵלָּא אֵף אוֹתָנוּ גְּאֻלָּ עִמָּהֶם" לְפִיכָךְ הַזִּכִּיר כָּאֵן אֶת גְּאֻלָּתָנוּ וְנִאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם.

מוציא – מצה

יקח שלשת המצות בידו מהקערה, כשהפוסה בין שתי השלמות, ויברך.

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, המוציא לחם מן הארץ:

יניח המצה התחתונה מידו, וישארו בידו העליונה והפרוסה, ויברך:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו

על אכילת מצה:

ויבצע משתיהן, כזית מכל אחת, ויטבלם במלח, ויאכלם בהסבה. ויחלק לכל המסובים כזית מכל מצה. ולפחות יתן כזית לכל אחד מן המסובים, ויאכלו בהסבה. (ושיעור הכזית 27 גרם). ואם אין המצה שלפניו מספקת לכל המסובים, יתן ממצה שמורה אחרת אשר מחוץ לקערה, כזית לכל אחד מן המסובים.

מרור

מצוה לעשות החרוסת סמיכה וזכר לטיט, וקודם המיבול מרכבים אותה במעט יין אדום וזכר לדם. ויקח כזית מרור ויטבלנו בחרוסת, וינער מעט את החרוסת שעליו כדי שירגיש את טעם המרור. ויאכלנו בלי הסבה.

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו,

על אכילת מרור:

כורך

יקח כזית מן המצה השלישית התחתונה, וכזית מרור, ויכרכם ביחד, ויטבלם בחרוסת, ויאכלם בהסבה. ויאמר:

מצה ומרור פלא ברכה, וזכר למקדש, בימינו יחדש, כחלל חוקן שהיה בורכן

ואוכלן בבת אחת, לקיים מה שנאמר: (במדבר ט, יא) "על מצות ומרורים

יאכלוהו":

טבילת-עורך

יערוך שלחנו ויסעד ליבו בשמחה, כיד ה' הטובה עליו. ואם רצה לאכול בהסבה, הרי זה משובח, אבל מן הדין אין צריך לחסב בסעודה. והחכם עיניו בראשו, לכל ימלא כרסו בסעודה, כדי שיוכל לאכול את האפיקומן לתאבון. ויודרו מעט בסעודה, כדי שיוספיק לגמור את החלל לבתחילה קודם חצות.

אחר שנמר סעודתו יקח כוית מן המצח שהצניעה לאפיקומן, ולבתחילה יש לסיים את אכילת האפיקומן קודם חצות הלילה. ויזהר לאוכלו במקום אחד. ולא יאכל שום דבר אחריו, אך לשתות קפה או תה מותר.

וקודם האכילה יאמר: **וְכָר לְקֶרְבֵּן פֶּסַח, הַנֶּאֱכָל עַל הַשֶּׁבַע:**

ישול ידיו למים אחרונים, ויאחו בידו כוס שלישי ויברך ברכת המזון.

אם המסובים שלושה או יותר חייבים לזמן, ויאמר: **הַב לָן וְנִבְרַךְ לְמִלְכָּא עֲלָאָה קְדִישָׁא** עונים: שמים.

בְּרִשּׁוֹת מִלְכָּא עֲלָאָה קְדִישָׁא (בשבת ובברשות שבת מלכתא) ובברשות יומא מְבֵּא אֲשִׁפּוּיָא קְדִישָׁא
וּבְרִשּׁוֹתֵכֶם נִבְרַךְ (ואם הם עשרה או יותר: אֱלֹהֵינוּ) שְׂאֵבְלֵנוּ מִשְׁלֹו:

והמסובים עונים: בְּרוּךְ (ואם הם עשרה או יותר: אֱלֹהֵינוּ) שְׂאֵבְלֵנוּ מִשְׁלֹו וּבְטוֹבוֹ חַיֵּינוּ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, הָאֵל הַזֶּה אוֹתָנוּ וְאֵת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוֹבוֹ,
בְּחַן, בְּחֶסֶד, בְּרִיּוֹת וּבְרַחֲמִים רַבִּים. נָתַן לָחֶם לְכָל בֶּשֶׂר. בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד: וּבְטוֹבוֹ
הַגָּדוֹל תִּמְדָּה לֹא חָסַר לָנוּ, וְאֵל יַחֲסֹר לָנוּ מִזֶּן מִזֶּן תִּמְדָּה לְעוֹלָם וְעַד, בִּי הוּא אֵל זֶן וּמִפְרָגִים לְכָל,
וְשִׁלְחָנוּ עֲרוֹךְ לְכָל, וְחִתְקִין מִחַיָּה וּמִזֶּן לְכָל בְּרִיּוֹתֵינוּ אֲשֶׁר בָּרָא, בְּרַחֲמָיו וּבְרִיּוֹת חֶסֶד, בְּאִמּוֹר:
פּוֹתַח אֵת יָדָהּ וּמִשְׁפִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ הַזֶּה אֵת הַכֹּל:

נִזְדַּח לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבְוֵתֵינוּ אֶרֶץ חֲמִדָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה, בְּרִית
וְתוֹרָה, חַיִּים וּמִזֶּן, עַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עַבְדִּים, וְעַל בְּרִיתְךָ
שֶׁחֲתַמְתָּ בְּבִשְׁרֵנוּ, וְעַל תּוֹרַתְךָ שֶׁלִּמְדָתָנוּ, וְעַל חֲקֵי רִצּוֹנְךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ, וְעַל חַיִּים וּמִזֶּן שֶׁאַתָּה
זֶן וּמִפְרָגִים אוֹתָנוּ:

וְעַל כָּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אֶת־שִׁמְךָ, בְּאִמּוֹר: וְאֵבְלָת וְשִׁבְעָתָה,
וּבְרִכְתָּ אֵת (כְּשֹׁמֵר "את" יתן מעט מים בכוס) יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר
נִתְּנָה לָךְ: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמִּזֶּן:

רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ, וְעַל חַיֵּי צִיּוֹן מִשְׁכַּן
בְּבוֹדָה, וְעַל חֵיכְלָה, וְעַל מְעוֹנָה, וְעַל דְּבִירָה, וְעַל חֲפֹת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ
עֲלֵיו. אֲבִינוּ, רָעֵנוּ, זִנְנוּ, פְּרַגְסָנוּ, כָּלִילָנוּ, חֲרוּיָנוּ, חֲרוּחָנוּ מִכָּל צְרוּתֵינוּ, וְנָא, אֵל
תַּצְרִיכֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִידֵי מַתְנֹת בֶּשֶׂר וְדָם, וְלֹא לִידֵי הַלּוֹאֲתָם, אֵלָּא לִידֵי הַמְּלָאָה

והרחקה, העשירה והפתוחה. יהי רצון שלא נבזש בעולם הזה, ולא נכלם לעולם הבא, ומלכות בית דוד משיח תחזירנה למקומה במהרה בימינו:

בשבת מוסיפים: רצה וְחַלְצֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִמַּצּוֹתַיִךְ וּבְמַצּוֹת יוֹם הַשְּׁבִיעִי, הַשְּׁבֶת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, כִּי יוֹם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא מְלַפְּנֶיךָ, נִשְׁבּוֹת בּוֹ וְנִגְנוֹחַ בּוֹ, וְנִתְעַנֵּג בּוֹ, בְּמַצּוֹת חֲמֵי רְצוֹנְךָ, וְאֵל תְּהִי צָרָה וְיָגוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ, וְהִרְאֵנוּ בְּנִחְמַת צִיּוֹן בְּמַתְרָה בְּיָמֵינוּ, כִּי אַתָּה הוּא בָּעַל הַנִּחְמוֹת. וְהָנֶם שְׂאֵכְלֵנוּ וְשִׁתֵּינוּ, חֲרָפָן בִּיתְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ לֹא שִׁכְחָנוּ, אֶל־תִּשְׁכַּחְנוּ לְנֶצַח וְאֶל־תִּנָּחֲנוּ לְעַד, כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אַתָּה: **אַלְהֵינוּ** וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיָבֵא, וְיַנִּיעַ, וְיִרְאֶה, וְיִרְצֶה, וְיִשְׁמַע, וְיִפְקֹד, וְיִזְכֹּר, וְיִכְרֹנֵנוּ וְיִזְכְּרוֹן אֲבוֹתֵינוּ, וְכָרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ, וְכָרוֹן מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עֲבָדְךָ, וְכָרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפָלִיטָה לְמוֹכָה, לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים, לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה, בְּיוֹם טוֹב מְקָרָא קָדֵשׁ הַזֶּה, לְרַחֵם בּוֹ עָלֵינוּ וּלְהוֹשִׁיעֵנוּ, וְכָרוֹן יְהוָה יִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְמוֹכָה, וּפְקֻדָּנוּ בּוֹ לְבִרְכָּה, וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים, בְּדָכָר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים, חוּם וְחֲנּוּן, וְחִמּוּל וְרַחֵם עָלֵינוּ, וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֱלֹהֶיךָ עֲנִינוּ, כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנוּן וְרַחוּם אַתָּה:

וְתִכְנֶנָּה יְרוּשָׁלַם עִירָךְ בְּמַתְרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יִהְיֶה נִחְמָדְךָ, בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם, וְאוֹמֵר בְּלַחֵשׁ: אָמֵן: **בְּרוּךְ** אַתָּה יְהוָה יִהְיֶה נִחְמָדְךָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, לְעַד הָאֵל אָבִינוּ, מְלַפְּנוּ, אֲדִירֵנוּ, בּוֹרְאֵנוּ, גּוֹאֲלֵנוּ, קְדוֹשֵׁנוּ, קְדוֹשׁ יַעֲקֹב, רוֹעֵנוּ רוּעָה יִשְׂרָאֵל, הַמֶּלֶךְ הַטוֹב וְהַמְּטִיב לְכָל, שֹׂכְכֵי־יוֹם וַיּוֹם הוּא מְטִיב לָנוּ, הוּא מְטִיב לָנוּ, הוּא יִמְטִיב לָנוּ, הוּא גּוֹמְלָנוּ, הוּא גּוֹמְלָנוּ, הוּא יִגְמְלָנוּ לְעַד, חֵן וְחֶסֶד, וְרַחֲמִים, וְרִינָה וְהַצְלָחָה, וְכָל־טוֹב: (עוֹנִים אָמֵן) הִרְחֵמְנוּ הוּא יִשְׁתַּבַּח עַל כְּסֵא כְבוֹדוֹ: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִשְׁתַּבַּח בְּשֵׁמִים וּבְאֲרָצֵי: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִשְׁתַּבַּח בְּנוֹ לְדוֹר דּוֹרִים: הִרְחֵמְנוּ הוּא כָרוֹן לְעַמּוֹ יִרְמִיָּה: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִתְפָּאֵר בְּנוֹ לְנֶצַח נִצְחִים: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִפְרֹנְסֵנוּ בְּכְבוֹד וְלֹא כְבוֹזִי בְּחֶמֶד וְלֹא בְּאִסּוּר בְּנִחַת וְלֹא בְּצָעֵר: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִתֵּן שְׁלוֹם בְּיָמֵינוּ: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִשְׁלַח בְּרִכָּה רְחוּחָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֵינוּ: הִרְחֵמְנוּ הוּא יַצְלִיחַ אֶת דְּרָכֵינוּ: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִשְׁפּוֹר עוֹל גְּלוּת מִתְרָה מֵעַל צוּרֵנוּ: הִרְחֵמְנוּ הוּא יוֹלִיכֵנוּ מִתְרָה קוֹמָמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִרְפָּאֵנוּ רְפוּאָה שְׁלֵמָה רְפוּאָה הַנֶּפֶשׁ וְרְפוּאָה הַגּוּף: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִפְתַּח לָנוּ אֶת יְדוֹ הַרְחֵבָה: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִבְרֹךְ כָּל אֶחָד מִמֶּנּוּ בְּשֵׁמוֹ הַגָּדוֹל כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אֲבִרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בְּכָל מָכַל כָּל, בֶּן יִבְרָךְ אוֹתָנוּ יַחַד בְּרִכָּה שְׁלֵמָה, וְכֵן יְהִי רְצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִפְרוֹשׁ עָלֵינוּ סֶכֶת שְׁלוֹמוֹ:

בשבת: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִנְחִילֵנוּ עוֹלָם שְׂכָלוֹ שְׁבֶת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

הִרְחֵמְנוּ הוּא יַנִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לְקִרְאָתֵנוּ לְשָׁלוֹם: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִנְחִילֵנוּ לְיוֹם שְׂכָלוֹ טוֹב: בְּרַבֵּת הָאוֹרָה: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִבְרֹךְ אֶת הַשְּׁלֵחָן הַזֶּה שְׂאֵכְלֵנוּ עָלָיו וְיִסְדֵּר בּוֹ כָּל־מַעֲדָנֵי עוֹלָם וְיִתֵּיחַ כְּשִׁלְחָנוּ שֶׁל אֲבִרְהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם, כָּל־רָעָב מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל, וְכָל צָמָא מִמֶּנּוּ יִשְׁתָּה. וְאֵל יִחְסֹר מִמֶּנּוּ כָּל־טוֹב לְעַד וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים אָמֵן: הִרְחֵמְנוּ הוּא יִבְרֹךְ כָּל חַיִּית הַזֶּה וְכָל חֲסִידָהּ הַזֶּה. הוּא וּבְנָיו וְאִשְׁתּוֹ וְכָל

אשר לו. בָּנִים שִׁיחִיו. וּבְנֵיכֶם שִׁיכְבוּ. בְּרַךְ יְהוָה יֵאָדָרְנָה חֵילוֹ וּפְעָלָיו יִדְּיוֹ תִרְצָה. וַיְהִיו נִכְסֵיו וּנְכֻסֵּינֵיו מִצָּלָחִים וּקְרוֹבִים לְעִיר. וְאֵל יוֹדֵק לִפְנֵיו וְלֹא לִפְנֵינוּ שׁוֹם דָּבָר חָמָא וְהִרְהוּר עֲזָן. שֶׁשׁ וְשִׁמְחָה כָּל־הַיָּמִים בְּעֶשֶׂר וּכְבוֹד מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם. לֹא יִבּוֹשׁ בְּעוֹלָם הָזֶה וְלֹא יִכָּלֵם לְעוֹלָם הַבָּא. אֲמֵן בֵּן יְחִי רָצוֹן:

הַרְחֵמֵן הוּא יַטַּע תּוֹרָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ בְּלִבֵּנוּ, וְתַהֲיֶה יְרֵאָתוֹ עַל פְּנֵינוּ לְבִלְתִּי נַחֲמָא, וַיְהִיו כָּל־מַעֲשֵׂינֵינוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם: הַרְחֵמֵן הוּא יַחֲיֵינוּ וְיִוָּכְבוּ וְיִקְרָבוּ לִימּוֹת הַמָּשִׁית, וְלִבְנֵינוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְלַחֲנִי הָעוֹלָם הַבָּא: מְגֻדֹל יְשׁוּעוֹת מְלֵכוֹ, וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לְמִשְׁיחוֹ, לְדוֹר וּלְדוֹרָעוֹ עַד־עוֹלָם: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרַעֲבוּ, וְדוֹרְשֵׁי יְהוָה יֵאָדָרְנָה יֵאָדָרְנָה לֹא יִחְסְרוּ כָּל־טוֹב: נַעַר הָיִיתִי גַם־זִקְנָתִי, וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נֶעֱזֵב וְדוֹרְעוֹ מִכְּקִשְׁלָחֶם: כָּל הַיּוֹם חֹנֵן וּמְלֻחַ, וְדוֹרְעוֹ לְבִרְכָּה: מַה שְּׂאֵכְלֵנוּ יִהְיֶה לְשִׂבְעָה, וּמַה שְּׂשִׁיתֵנוּ יִהְיֶה לְרִפּוּאָה, וּמַה־שֶּׁהוֹתֵרֵנוּ יִהְיֶה לְבִרְכָּה, כְּדִבְתִּיב: וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂתּוּ בְּרַךְ יְהוָה יֵאָדָרְנָה יֵאָדָרְנָה: כְּרוֹכִים אֲתֵם לִיהוָה יֵאָדָרְנָה יֵאָדָרְנָה, עוֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה יֵאָדָרְנָה יֵאָדָרְנָה, וְהִיָּה יְהוָה יֵאָדָרְנָה יֵאָדָרְנָה מְבַטְחוֹ: יְהוָה יֵאָדָרְנָה יֵאָדָרְנָה עוֹ לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְהוָה יֵאָדָרְנָה יֵאָדָרְנָה יְבָרַךְ אֶת־עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו, הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עֲלֵינוּ, וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וְאֲמָרוּ אֲמֵן:

יִבְרַךְ בּוֹרֵא פְרִי הַגֶּפֶן עַל כּוֹס שְׁלִישִׁי, וַיְכוּן לַפִּסּוֹד בְּבִרְכָּה זוֹ גַם אֶת כּוֹס רְבִיעִי.

כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֲשָׁא, וּבְשֵׁם יְהוָה יֵאָדָרְנָה יֵאָדָרְנָה אֶקְרָא: סִבְרִי מְרִנֵּן: וְעוֹנִים: לְחַיִּים.

בְּרוּךְ אֲתָה יְהוָה יֵאָדָרְנָה יֵאָדָרְנָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרִי הַגֶּפֶן: וַיִּשְׁתֶּה בַּחֲסִכָּה.

יִמְנוּ לוֹ כּוֹס רְבִיעִי וַיֹּאמְרוּ אֶת הַחֲלָל בְּשִׁמְחָה וּבִתְהַלְלוֹת רַבָּה, כַּשֶּׁהָכּוֹס בִּידֵי. וְאֵם קִשָּׁה לוֹ לֵאחֹזֵי בַמִּשְׁךְ כָּל הַחֲלָל, טוֹב לֵאחֹזֵי לַפְחוֹת בַּסּוּף הַחֲלָל בְּבִרְכַּת "יִחְלְלוּךְ". וּמִצּוֹת שִׁיחֵיו לַפְחוֹת שְׁלֹשָׁה בְּקִרְיַת הַחֲלָל, וְהַגְדוֹל שִׁבְחָם אוֹמֵר "הוֹדִי", וְהַאֲחֵרִים עוֹנִים אַחֲרָיו.

שִׁפְף חֲמֻתָּךְ אֵל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ, וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ: כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב, וְאֶת נֹוֶה חֲשָׁמוֹ: שִׁפְף־עֲלֵיהֶם וְעָמְךָ וְחֵרוֹן אִפְךָ וַיִּשְׁיֵם: תִּרְדֹּף בָּאֵף וְתִשְׁמִידֶם מִתַּחַת שָׁמַיִם יְהוָה:

לֹא לָנוּ יְהוָה יֵאָדָרְנָה יֵאָדָרְנָה לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד. עַל חֲסִדְךָ עַל אֲמֻתְךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם. אֵיךְ נָא אֲלֵהֵיהֶם: וְאֵלֵהֵינוּ בְּשָׁמַיִם. כֹּל אֲשֶׁר חָפִין עָשָׂה: עֲצִיבֵיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב. מַעֲשֶׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לֶהֱם וְלֹא יִדְבְּרוּ. עֵינִים לֶהֱם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנִים לֶהֱם וְלֹא יִשְׁמְעוּ. אֵף לֶהֱם וְלֹא יִרְחִיחוּ: יְדֵיהֶם וְלֹא יִמְשִׁיחוּ רִגְלֵיהֶם וְלֹא יִחַלְכוּ. לֹא יִהְיוּ בְּגִדֵּיהֶם: כְּמוֹתָם יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם. כֹּל אֲשֶׁר בְּיָמֵינוּ

והגדת לבנד

יִוָּדְעִים שְׂאֵלֵהֵינוּ בְּשָׁמַיִם, וּבִידֵינוּ יִכָּלֵל אֹתָנוּ. כִּי כָּל אֲשֶׁר חָפִין בְּעֶבֶר עָשָׂה, וְכֵן יַעֲשֶׂה גַם בְּעֵתֵינוּ. שְׁתִּירֵי לֹא כְּצוּרֵנוּ צוּרֵם, כִּי עֲצִיבֵיהֶם – אֲלֵהֵיהֶם, עֲשׂוּיִים מִכֶּסֶף וְזָהָב וְאֵינָם מוֹעִילִים, לְפִי שֶׁהֵם מַעֲשֶׂה יְדֵי אָדָם. וְסוּפָם שֶׁל עֹשִׂיהֶם, – יוֹצְרֵי הַפְּסָלִים, לִהְיוֹת כְּמוֹתָם. (וְלֹא רוֹאִים וְלֹא שׁוֹמְעִים, לְפִי

לֹא לָנוּ. לְפִי שֶׁבְּחָלְקוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַחֲלָל הִזְכִּיר אֶת גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בְּקִשׁ דָּוִד הַמֶּלֶךְ רַחֲמִים גַּם עַל שְׂאֵר הַגְּלִיּוֹת. וְאָמַר, לֹא לְמַעַנְנוּ בְּלִבְדִּי רָאוּי שֶׁתִּגְאָלֵנוּ אֱלֹא לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד. שְׁלֵא יִתְחַלֵּל בְּגוֹיִים. כִּי לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵיךְ נָא אֲלֵהֵיהֶם שֶׁאֵם הוּא קִיָּם, לָמָּה אֵינוּ מוֹשִׁיעַ לֶהֱם. וְאֵנוּ חֲרִי

בהם: ישראל במח ביהוה אלהיו. עזרם ומגנם הוא: בית אהרן במחו ביהוה אלהיו. עזרם ומגנם הוא: יראי יהוה אלהיו. במחו ביהוה אלהיו. עזרם ומגנם הוא:

יהוה אלהיו. וברנו יברך, יברך את בית ישראל. יברך את בית אהרן: יברך יראי יהוה אלהיו. חקמים עם הגדלים: יסוף יהוה אלהיו. עליכם. עליכם ועל פניכם: פרוכים אתם ליהוה אלהיו. עשה שמים וארץ: השמים שמים ליהוה אלהיו. והארץ נתן לבני אדם: לא המתים חללויה. ולא כל יורדי דומה: ואנחנו נברך יה. מעתה ועד עולם חללויה:

אהבתי כי ישמע יהוה אלהיו. את קולי תחנוני: כי הטח אוננו לי. ובני אקרא: אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני. צרה ויגון אמצא: ובשם יהוה אלהיו. אקרא. אנה יהוה אלהיו. מלטה נפשי: חנון יהוה אלהיו. וצדיק. ואלהינו מרחם: שמר פתאים יהוה אלהיו. דלותי ולי יחשע: שובי נפשי למנוחתי. כי יהוה אלהיו. גמל עליי: כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה. את רגלי מדחי: אתחלף לפני יהוה אלהיו. בארצות החיים: האמנתי כי אדבר. אני עניתי מאד: אני אמרתי בחפזי. כל האדם כזב:

מה אשיב ליהוה אלהיו. כל תגמולוהי עלי: כוס ישועות אשא. ובשם יהוה אלהיו. אקרא: נדרי ליהוה אלהיו. אשלם. נגדה נא לכל עמו: יקר בעיני יהוה אלהיו. המותה לחסידיו: אנה

והגדת לבנך

הוא מרחם ושמר אף את הפתאים – המזידים. (ספרי) ואף שדלותי מן המצות, לי יחשע ויפדני מצרותי. לפיכך – שובי נפשי למנוחתי ואל תדאגי, כי ה' גמל יגמל חסדו עליי, ויחלץ אותך ממות. ואתחלף לפניו בארץ החיים, היא ארץ ישראל שקרויה ארץ החיים לפי שמתיח חיים תחלה. האמנתי כי אדבר. הוא כמין התנצלות, כי מתחלה בהיותו בגלות, פקפק באמונה ובדברי הנביאים, ומתנצל כעת ואומר: כי בשעה שדברתי בן – אני עניתי מאד, הייתי שרוי בעני הגלות ובשפל המדרגה, ומתוך כך – אמרתי בחפזי, בחפזון ובלי ישוב הדעת – כל האדם כזב. כל הנביאים שנתנבאו עלי בגלות על גאולתי, דברו שקר ח"ו, כי עבר קציר קלה קרץ, ואנו לא נושענו. אבל כעת נוכחתי לדעת כי אכן יש תקווה. ועל זה הוא ממשיר ואומר:

מה אשיב וכו'. (מח"ו)

מה אשיב לה'. מה מנחה אשיב לה'. כל תגמולוהי. שכל תגמוליו הטובים באו – עלי. והחניי אחר היאוש הגדול הזה. לפיכך – כוס ישועות אשא, בכרפת המזון, ובשם ה' אקרא. להללו ולברכו. נדרי לה'. נדרים אשר נדרתי לה' בגלותי אשלם נגדה נא לכל עמו. נגד כל עמו. יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. כי יקר וכבד הדבר

שימותו) וכן סופו של כל אשר בטח בהם, למות. אבל – ישראל ובית אהרן הבוטחים בה' שהוא אלהים חיים, הוא מועיל להם, שהוא עזרם ומגנם, והכלת בידו. יראי ה'. – גרים. (מח"ו)

ה' וברנו. כשאנו זוכרים את השם ומברכים בשמו, הוא מסכים ומברך את בית ישראל. שנאמר "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיד". וכן יברך בית אהרן הכהנים. שנאמר "ואני אברכם". ולפי שאנו זוכרים את שמו תמיד, לכן יברכנו – עשה שמים וארץ. את – השמים בחר לו, והארץ נתן לבני אדם. להללו ולשבחו על פרותיה. ולא למתים נתנה לפי שלא המתים חללו יה. שאין בהם יכולת להלל, אלא אנו וכיוצא בנו שאנו חיים נברך יה מעתה ועד עולם חללויה. (מח"ו) אהבתי כי ישמע ה' את קולי. לפי שאמר לעיל על הפסלים "פה להם ולא ידברו וכו'" אמר: אבל אני, אהבתי כי 'ישמע' ה' את קולי תחנוני. כי הטח אוננו לי. לשמע מה שאקרא לו. וכאשר – אפפוני חבלי מות – סבבני מכאובי מות, ואף לאחר המות, כאשר מצרי שאול – גבולות גהנם מצאוני. ובכל אשר אפנה צרה ויגון אמצא, או אז אקרא בשמו ואבקש – אנה ה' מלטה נפשי, מיד השאול. וכיון שחננו ה' וצדיק,

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִתְחַלְלוּ אֲנִי עַבְדְּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמִתָּךְ. פִּתְחַת לְמוֹסְרִי: לֵךְ אֲזַכֵּךְ וְכַח תּוֹדָה. וּבְשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶקְרָא: נִדְרֵי לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁלֶם. נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ: בְּחֻצְרוֹת בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.
בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלַם חֲלָלוּתָהּ:

חֲלָלוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּל גּוֹיִם. שִׁבְחוּהוּ כָּל תַּאֲמִים: כִּי גִבֹר עָלֵינוּ חֲסִדּוֹ. וְאִמַּת יְהוָה
לְעוֹלָם חֲלָלוּתָהּ:

גדול הבית אומר פסוק, ושאר בני הבית חוזרים אחריו:

חֲזֹרוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא בֵּית
אֲחֵרָה. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא יְרֵאֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

מִן־הַמִּצָּר קִרְאתִי יְהוָה. עֲנֵנִי בְּמִרְחַב יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: לִי לֹא אִירָא. מַה יַּעֲשֶׂה לִי אֱדָם: יְהוָה
יִתְחַלְלוּ לִי בְּעוֹזִי. וְאֲנִי אִירָאָה בְּשִׁנְאִי: טוֹב לְחִסּוֹת בֵּית־אֱלֹהֵינוּ. מִבְּמַתַּח בְּאֶדָם: טוֹב
לְחִסּוֹת בֵּית־אֱלֹהֵינוּ. מִבְּמַתַּח בְּנִדְרֵיכֶם: כָּל גּוֹיִם סָבְבוּנִי. בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. כִּי אֲמִילָם: סָבְבוּנִי גַם
סָבְבוּנִי. בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. כִּי אֲמִילָם: סָבְבוּנִי כְּרִבּוֹרִים דַּעֲכוּ כָּאֵשׁ קוֹצִים. בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. כִּי
אֲמִילָם: דַּחַח דְּחִיתָנִי לְנֶפֶל. וַיהוָה אֱלֹהֵינוּ. עֲזָרְנִי: עֲזֹרְנִי עֲזֹרְנִי: וַיְחִי לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה
בְּאֶחָלִי צְדִיקִים. יְמִין יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. עֲשֶׂה חֵיל: יְמִין יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. רֹמְמָהּ. יְמִין יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. עֲשֶׂה
חֵיל: לֹא אֲמוֹת כִּי אֲחִיהָ. וְאֶסְפֵּר מַעֲשֵׂי יְהוָה: יִסּוֹר יִסְרֵנִי יְהוָה, וְלִמּוֹת לֹא נִתְּנִי: פִּתְחוּ לִי שַׁעַר צֶדֶק.
אֲבֹא בָם אוֹדָה יְהוָה: וְהַשְׁעֵר לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ. צְדִיקִים יִבְאוּ בּוֹ: אוֹדֶךָ כִּי עֲנִיתָנִי. וְתַחֲי לִי לִישׁוּעָה:
אוֹדֶךָ אֲכֹן מֵאִסּוֹ הַבּוֹנִים. הִתֵּתָ לְרֹאשׁ פְּנֵה: אֲכֹן מֵאֵת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. הִתֵּתָ וְאַתָּה. הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ:

והגדת לבנך

הַגּוֹיִם סָבְבוּנִי לְהַרְע לִי, מִבְּטָח אֲנִי בְּשֵׁם ה', כִּי אֲמִילָם. –
אֲנַצְחֵם. וְגַם כְּשִׁמוֹסִּיפִין חִילוֹת רַבִּים וּמִסּוֹכְבִּים אוֹתִי כְּדִבּוּרִים,
אֲנִי חוֹשֵׁשׁ לָהֶם, שִׂידֹעַ אֲנִי שִׂידֹעַכּוּ כָּאֵשׁ בְּקוֹצִים. וְאֵת כָּל־
אֲנִי מִנְצָה עַל יְדֵי תַפְלָתִי וּבִקְשָׁתִי בְּשֵׁם ה'. דַּחַח דְּחִיתָנִי.
כְּלוּמֹר, כְּשֶׁהֵייתִי נִדְחָה וְסָבוּר – לְנֶפֶל, ה' עֲזָרְנִי. כִּי עֲזֹר
וְזִמְרָתָהּ יְהוָה – הָעֵז וְהַשְׁבַּח שֶׁל ה' הִיא לִי לִישׁוּעָה. כְּדִי שֶׁאֲזַמֵּר
שִׁבְחוֹ. וְעַל אוֹתָהּ יִשׁוּעָה יִרְנְנוּ הַצְדִּיקִים בְּאֶחָלֵיהֶם, וְיֹאמְרוּ יְמִין
ה' עֲשֶׂה חֵיל. לֹא אֲמוֹת בִּיד הַקָּמִים עָלַי, כִּי אֲחִיהָ לְמַעַן אֶסְפֵּר
מַעֲשֵׂי יְהוָה. וְאֵף שִׁסּוֹר יִסְרֵנִי יְהוָה מִכָּל מְקוֹם לִמּוֹת לֹא נִתְּנִי.
לְכֹן פִּתְחוּ לִי שַׁעַר צֶדֶק הֵם שַׁעַר יְרוּשָׁלַם שֶׁנִּקְרָאת 'צֶדֶק'.
וְאֲבֹא בָם בְּקִרְבֶּן תּוֹדָה וְאוֹדָה יְהוָה, עַל פְּדוּת נַפְשִׁי. הֲלֹא זֶה
הַשְׁעֵר שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, עֲשׂוּי בְּשִׁבִּיל שֶׁצְדִּיקִים יִבְאוּ בּוֹ,
לְהַלֵּל אֶת ה'. וְגַם אֲנִי אֲבֹא בָם וְאוֹדֶךָ עַל כִּי עֲנִיתָנִי בְּיוֹם קִרְאִי
לָךְ, וְתַחֲי לִי לִישׁוּעָה. וְהִרְיֵנִי דוֹמָה לְאוֹתָהּ אֲכֹן שֶׁמֵּאִסּוֹ
הַבּוֹנִים לְתַתָּה בְּבִנְיָן, וְאַחֵר כֵּךְ וְכַתָּה וְהִתֵּתָ לְרֹאשׁ פְּנֵה.
כְּאֲבָנִים חֲשׂוֹבוֹת שְׁקוּבָעִים אוֹתָן בְּרֹאשֵׁי הַחַיּוֹת, שֶׁהֵן נִכְרוֹת מִב'

בְּעֵינֵי ה' לְהַמִּית אֶת חֲסִידָיו. וְאַחֵיהָ וְאֲשֶׁלֶם נִדְרֵי כְמוֹ שֶׁמִּפְרָשׁ
וְהוֹלֵךְ. אֲנִי ה' הִרְיֵנִי מוֹדָה לָךְ ה' עַל הַחֲסִד שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּי, בְּגִלְגַּל
שֶׁאֲנִי עַבְדְּךָ שֶׁאֲנִי נִכְנָע לְפָנֶיךָ. וְלְכֹן פִּתְחַת לְמוֹסְרִי – הַתִּרְתָּ
מִעַל צְוֹאֵרֵי מוֹסְרוֹת וְכִבְלֵי גְלוּתִי. וְעַל כֵּן אֲזַכֵּךְ לָךְ זִכְרֵךְ תּוֹדָה,
עַל הַנְּסִים שֶׁעָשִׂיתָ לִי, כִּדְּיוֹן הִיוּצָא מִבֵּית הָאֲסוּרִים שֶׁצָּרִיךְ
לְהוֹדוֹת לָהּ. (ע"פ מחז"ל) חֲלָלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם שִׁבְחוּהוּ כָּל
תַּאֲמִים. – הַאֲמוֹת. מִפְּנֵי שֶׁגִּבֹר עָלֵינוּ חֲסִדּוֹ. וְגִאֲלָנוּ, וְאִמַּת
דְּבִיר ה' לְעוֹלָם. שֶׁשֹּׁמֵר אֶת הַבְּטָחוֹ שֶׁדָּבַר לְנָבִיאִים. לְפִיכָךְ –
חֲלָלוּתָהּ.

חֲזֹרוּ לַה' כִּי טוֹב. עַל זֹאת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ טוֹב, וּמַה טוֹבָתוֹ? כִּי
לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ. וְכֵן בֵּית אֲחֵרָה וְהִירָאִים יוֹדוּהוּ. יְרֵאֵי ה'.

גְּרִים. (ע"פ מחז"ל)

מִן הַמִּצָּר וְהַדְחָק, קִרְאתִי לַיהוָה וְהוּא עֲנָנִי, וְהַעֲמִידָנִי בְּמִרְחַב.
וְכִינּוֹן שֶׁעֲנָנִי – לֹא אִירָא מִמָּה שֶׁיַּעֲשֶׂה לִי אֱדָם. שֶׁה' לִי
בְּעוֹזִי, וּמִבְּטָח אֲנִי שֶׁאִירָאָה בְּמַפְלַת שִׁנְאִי. לְפִיכָךְ – טוֹב
לְחִסּוֹת בְּה', מִבְּמַתַּח בְּאֶדָם, כִּי אֵין בָּהֶם תְּשׁוּעָה. וְכֹאשֵׁר כָּל

מאת זה היום עשה יהוה לך נגילה ונשמחה בו: זה

אָנָּא יְהוָה יאֲהֲרֹנְהוּ **הוֹשִׁיעָה נָּא**, שְׁתֵּי פַעֲמִים **אָנָּא יְהוָה** יאֲהֲרֹנְהוּ **הַצְּלִיחָה נָּא**: שְׁתֵּי פַעֲמִים
בָּרוּךְ הָבָא בָּשֵׁם יְהוָה יאֲהֲרֹנְהוּ, **בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה** יאֲהֲרֹנְהוּ: **בָּרוּךְ אַל יְהוָה** יאֲהֲרֹנְהוּ **וַיָּאֵר לָנוּ**
אֶסְרוּחַג בַּעֲבוּתֵינוּ, עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: **אֵל אֱלֹהֵי אֶתָּה וְאוֹדְךָ, אֱלֹהֵי אֲרוֹמָמְךָ**: **אֱלֹהֵי הוֹדוֹ**
לְיְהוָה יאֲהֲרֹנְהוּ **בִּי מוֹב, בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ**: הוֹדוֹ

הוֹדוֹ לְיְהוָה יאֲהֲרֹנְהוּ **בִּי־מוֹב בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ**: הוֹדוֹ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: הוֹדוֹ לֵאלֹהֵי
הָאֱדֻנִּים בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לַעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבָדוֹ בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לַעֲשֵׂה הַשְׁמִים
בְּתוֹבָנָה בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמַּיִם בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לַעֲשֵׂה אוֹרִים גְּדִלִים בִּי לְעוֹלָם
חֲסִדוֹ: אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמַשְׁלַת בַּיּוֹם בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: אֶת הַיָּרֵחַ וּכְכָבִים לְמַשְׁלוֹת בַּלַּיְלָה בִּי לְעוֹלָם
חֲסִדוֹ: לְמַבַּח מַצְרִים בְּבִכּוּרֵיהֶם בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מֵתוֹכָם בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: בְּיַד חֲזָקָה
וּבְרוּעַ נְטוּיָה בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לְגִזּוֹר יַם־סוּף לְגִזְרֵים בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וְהַעֲבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכּוֹ בִּי
לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וְנָעַר פְּרָעָה וְחִילוֹ בָּיָם סוּף בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לְמוֹלִיךְ עֲמוֹ בְּמִדְבָּר בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לְמַבַּח מַלְכִּים גְּדִלִים בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וְיַהֲרֹג מַלְכִּים אֲדִירִים בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לְסִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וְנָתַן אֲרָצָם לְנַחֲלָה בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: נַחֲלָה
לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: שֶׁבִּשְׁפָּלָנוּ וְכָר לָנוּ בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וַיַּפְרְקֵנוּ מֵאֲרִינוֹ בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
נִתַּן לָחֶם לְכֹל בָּשָׂר בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: הוֹדוֹ לֵאלֹהֵי הַשְׁמִים בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

נִשְׁמַת כָּל חַי תִּבְרָךְ אֶת שְׁמֶךָ יְהוָה יאֲהֲרֹנְהוּ **אֱלֹהֵינוּ**, וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תִּפְאָר וּתְרוֹמָם וְכִרְךָ מְלִכְנוּ
תָּמִיד, מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אֶתָּה אֵל. וּמִבְּלַעֲדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ, פּוֹדֶה
וּמַצִּיל, וְעוֹנֶה וּמְרַחֵם, בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה, אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ, אֵלָּא אַתָּה:

אֱלֹהֵי הָרְאוּשִׁימִים וְהָאֲחֵרִימִים, אֱלֹהֵי כָּל בְּרִיּוֹת, אֲדוֹן כָּל־תּוֹלְדוֹת, הַמְּחַלֵּל בְּכָל־הַתְּשַׁבְּחוֹת,
הַמְּנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד, וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וַיְהוָה יאֲהֲרֹנְהוּ **אֱלֹהִים אֱמֶת**, לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן,
הַמַּעֲזֵר יְשׁוּנִים, וְהַמְּקִיץ נִרְדָּמִים, מְחַיֶּה מֵתִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, פּוֹקֵחַ עֲוִרִים, וּזוֹקֵף בְּפוֹפִים, הַמַּשִּׁיחַ
אֱלֹהִים, וְהַמַּפְעֵנֵחַ נַעֲלָמִים, וְלֵךְ לְבִרְךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים:

והגדת לבנך

בְּרַכְנוּכֶם בְּבִרְכַּת הַבָּאָה – מִבֵּית ה'. אֵל ה' חֲזָק הוּא ה' וְרַב כֹּחַ,
וְהוּא יָאִיר לָנוּ. לָכֵן אֶסְרוּ חֵג – קִשְׁרוּ אֶת קִרְבָּנוֹת הַחֵג
בַּעֲבוּתֵינוּ – בְּחִבְלִים, עַד לְמָחָר שְׁאִיר הַיּוֹם, וְנִקְרִיבֶם עַל
קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ. וּבִשְׁעַת הַקִּרְבָּה הָיוּ מוֹדִים עַל תּוֹדָתָם, וְאוֹמְרִים:
אֱלֹהֵי אֶתָּה וְאוֹדְךָ, כִּי הוֹצֵאתָ מִמִּסְגַּר נַפְשִׁי. שֶׁאַתָּה הוּא אֱלֹהֵי
וְצוֹר מִבְּטָחִי. וְעַל כֵּן אֲרוֹמָמְךָ. וְקוֹרֵא לָעַם וְאוֹמֵר: הוֹדוּ לָהּ כִּי
טוֹב. וְכֹלֶם עוֹנִים: כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ. (רש"י מחז"ל מצודת דוד)

רוחנות. ומי יכול לעשות זאת אם לא יד ה', לפיכך הוא אומר מאת
ה' הַיּוֹתָה זֹאת וְהִיא פְּלִיאָה בְּעֵינֵי כָל. זֶה הַיּוֹם יוֹם הַגָּאֻלָּה הִיא
עֲשֵׂה ה', וְלִזֶּה נִגְלִיָּה וְנִשְׁמָחָה בּוֹ, וְנִבְקֵשׁ רַחֲמִים, וְנֵאמַר לְפָנָיו
– אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא, שְׁתַּתְּקֵם גְּדֻלָּה זוֹ לְעוֹלָם. אָנָּה ה'
הַצְּלִיחָה נָּא – אֶת הַגְּדֻלָּה הַזֹּאת שֶׁתֵּהָא מְצֻלָּחַת וְהוֹלָכָה. וְאַחֵר
הַגָּאֻלָּה כְּשֶׁיִּבְאוּ יִשְׂרָאֵל לְבָרֶךְ בְּתוֹדוֹת לְבֵית ה' יֹאמְרוּ לָהֶם:
בָּרוּךְ הָבָא לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, לְהַקְרִיב קִרְבָּנוֹת בַּעֲבוּר שֵׁם ה'.

וְאֵלֶּיךָ פִּינּוּ מִלֵּא שִׁירָה בָּיָם, וְלִשְׁנֵינוּ רִנָּה בְּחִמּוֹן גִּלְיוֹ, וְשִׁפְתוֹתֵינוּ שִׁבַּח בְּמִרְחָבֵי רָקִיעַ, וְעֵינֵינוּ מֵאִירוֹת פֶּשֶׁם וְכִיכָרָה, וְיָדֵינוּ פְּרוּשׁוֹת בְּנִשְׁרֵי שָׁמַיִם, וְרִגְלֵינוּ קָלוֹת בְּאֵילוֹת, אִין אֲנַחְנוּ מִסְפִּיקִין לְהוֹדוֹת לָךְ יְהוָה ^{יֵהוָה יֵהוָה יֵהוָה} אֱלֹהֵינוּ, וְלִכְרֹךְ אֶת שְׁמֶךָ מִלְּבָנוּ, עַל אַחַת מֵאֵלֶּיךָ אֱלֹפִי אֱלֹפִים וְרוֹב רַבִּי רַבְבוֹת פְּעָמִים, חֲמוּכוֹת נָפִים וְנִפְלְאוֹת שְׁעִשִׁית עֲמֵנוּ וְעַם אֲבוֹתֵינוּ. מִלְּפָנִים מִמַּצָּרִים גְּאֻלָּתֵנוּ, יְהוָה ^{יֵהוָה יֵהוָה} אֱלֹהֵינוּ, מִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתֵנוּ, בְּרָעַב וְנִתְּנוּ, וּבְשֹׁבַע בְּלִפְלִתֵנוּ, מִחֶרֶב הִצַּלְתֵנוּ, מִדְּבַר מִלֻּתֵנוּ, וּמִחֲלָאִים רָעִים וְרָבִים דָּלִיתֵנוּ. עַד הִנֵּה עֲזָרוֹנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוֹנוּ חֲסִדֶיךָ, עַל בֶּן אֲבָרָם שֶׁפִּלְגֵת בָּנוּ, וְרוּחַ וְנִשְׁמָה שֶׁנִּפְחַת בְּאַפֵּינוּ, וְלִשְׁוֹן אֲשֶׁר שָׁמַת בְּפִינוּ, הֵן הֵם יוֹדוּ, וַיִּכְרְבוּ, וַיִּשְׁבְּחוּ, וַיִּפְאֲרוּ, אֶת־שְׁמֶךָ מִלְּבָנוּ תָּמִיד, כִּי כָל־פֶּה לָךְ יוֹדֶה, וְכָל־לִשׁוֹן לָךְ תִּשְׁבַּח, וְכָל־עֵין לָךְ תִּצְפֶּה, וְכָל־בֶּרֶךְ לָךְ תִּכְרַע, וְכָל־קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִּשְׁתַּחֲוֶה, וְהַלְבּוֹת יִירָאוּךָ, וְהַקָּרֵב וְהַכְּלִיזוֹת יוֹמְרוּ לְשִׁמְךָ, כִּדְבַר שְׁנֵאמַר: כָּל עֲצַמְתִּי תֹאמַרְנָה יְהוָה ^{יֵהוָה יֵהוָה} מִי כִמוֹךָ מַצִּיל עָנִי מִחֲזֹק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֲכִיזִין מִגִּזְלוֹ: שׁוּעַת עֲנִיִּים אַתָּה תִּשְׁמַע, צַעֲקַת חֵדֶל תִּקְשִׁיב וְתוֹשִׁיעַ וְכָתוּב רָנְנוּ צְדִיקִים בִּיתְהוָה ^{יֵהוָה יֵהוָה} לִישְׁרִים נֶאֱוָה תִּהְלַח: כָּפִי יִשְׁרִים תִּתְרוֹמֵם, וּבִשְׁפָתִי צְדִיקִים תִּתְבָּרֵךְ, וּבְלִשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְקַדֵּשׁ, וּבִקְרָב קְדוֹשִׁים תִּתְהַלֵּל:

בְּמִקְהֵלוֹת רַבְבוֹת עִמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל, שֶׁבֶן חוֹבֶת בְּלִי־חִיצוֹרִים לְפָנֶיךָ יְהוָה ^{יֵהוָה יֵהוָה} אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדָּר, וּלְנַצַּח, עַל כָּל־דְּבָרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשִׁי עֲבָדֶךָ מְשִׁיחֶךָ. וּבְכֵן

יִשְׁתַּבַּח שְׁמֶךָ לְעַד מִלְּבָנוּ, הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ, כִּי־לָךְ נֶאֱוָה יְהוָה ^{יֵהוָה יֵהוָה} אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד, שִׁיר וְשִׁבְחָה, הִלֵּל וְזִמְרָה, עֵז וּמִשְׁלָה, נֶצַח, גְּדֻלָּה, וְגִבּוֹרָה, תִּהְלַח וְתִפְאָרֶת, קִדְשָׁה וּמִלְכוּת. בְּרַבְבוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ, וּמַעֲוֹלָם וְעַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל:

יְחַלְלוּךָ יְהוָה ^{יֵהוָה יֵהוָה} אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ, וְחֲסִידֶיךָ וְצְדִיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ, וְעִמָּךְ בֵּית־יִשְׂרָאֵל, כָּל־מִן בְּרִנָּה יוֹדוּ, וַיִּכְרְבוּ, וַיִּשְׁבְּחוּ, וַיִּפְאֲרוּ אֶת שֵׁם כְּבוֹדֶךָ, כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת, וְלִשְׁמֹךְ נָעִים לִזְמֹר, וּמַעֲוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה ^{יֵהוָה יֵהוָה} מֶלֶךְ מְחַלֵּל בְּתִשְׁבָּחוֹת.

וישתה כוס רביעי בחסבה, וישתדל לשתות רביעית (81 סמ"ק) בבת אחת, כדי שיכרך ברכה אחרונה.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה ^{יֵהוָה יֵהוָה} אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל הַגָּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן, וְעַל תְּנוּכַת הַשָּׂדֶה, וְעַל אֶרֶץ חֲמֵדָה, מְזֻבָּה וְרַחֲבָה, שְׂרָצִית וְהִנְחָלָה לְאֲבוֹתֵינוּ, לְאִכּוֹל מִפְּרִיהָ, וְלִשְׂבּוֹעַ מִמִּינָהּ. רַחֵם יְהוָה ^{יֵהוָה יֵהוָה} אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ, וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמָּךְ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ, וְעַל חַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ, וְעַל מִזְבִּיחֶךָ, וְעַל חֵיכְלֶךָ, וּבִנְיַת יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַחֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ, וְשִׁמְחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ, וּבִנְכֻרָהּ עֲלֶיהָ בְּקִדְשָׁה וּבְטַהֲרָה. (בשבת: וְרָצָה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה). וְשִׁמְחֵנוּ בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת

הוּה, כִּיּוֹם מוֹכ מִקְרָא קִדְשׁ הוּה. כִּי אַתָּה מוֹכ וּמַמְיֵב לְכָל, וְנוֹדָה לְךָ יְהוָה יִהְיֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל הָאָרֶץ
וְעַל פְּרֵי נִפְנָה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יִהְיֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי נִפְנָה:

וְגִדְּרָה

אם עשה כסדר הזה יהיה רצוי לפני השם יתברך, ויזכה לשנים רבות נעימות וטובות.

בְּיִסְרֵיב

חַד גִּדְּיָא חַד גִּדְּיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרִי זוּזִי, חַד גִּדְּיָא חַד גִּדְּיָא:

וְאַתָּא שׁוּנְרָא וְאַכְלָה לְגִדְּיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרִי זוּזִי, חַד גִּדְּיָא חַד גִּדְּיָא:
וְאַתָּא כְּלָבָא וְנִשְׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאַכְלָה לְגִדְּיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרִי זוּזִי, חַד גִּדְּיָא חַד גִּדְּיָא:
וְאַתָּא חוּטְרָא, וְהִכָּה לְכָלְבָּא, דְּנִשְׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאַכְלָה לְגִדְּיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרִי זוּזִי, חַד גִּדְּיָא חַד גִּדְּיָא:
וְאַתָּא נִוְרָא, וְשִׁרְף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכָלְבָּא, דְּנִשְׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאַכְלָה לְגִדְּיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרִי זוּזִי, חַד גִּדְּיָא חַד גִּדְּיָא:
וְאַתָּא מִיָּא, וְכִבְּה לְנוֹרָא, דְּשִׁרְף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכָלְבָּא, דְּנִשְׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאַכְלָה לְגִדְּיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרִי זוּזִי, חַד גִּדְּיָא חַד גִּדְּיָא:
וְאַתָּא תוֹרָא וְשִׁתָּה לְמִיָּא, דְּהִכָּה לְנוֹרָא, דְּשִׁרְף לְחוּטְרָא, דְּנִשְׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאַכְלָה לְגִדְּיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרִי זוּזִי, חַד גִּדְּיָא חַד גִּדְּיָא:

והגדת לבנך

חַד גִּדְּיָא. גִּדְּיָא אֶחָד. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרִי זוּזִי. שְׁקֵנָה אַבָּא בְּשִׁנִּי זוּזִים. הַגְדִּי הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שְׁנִמְשַׁל לְגִדְּיָא שְׁנִמְשַׁר "בְּכִרְמִי עֵין גִּדִּי" (ש"ס א, יד) וְאַמְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם שְׁכָאֲשֶׁר קִנְה דְּיִדּוּ הַמִּלָּךְ אֶת הַר הַבַּיִת מֵאַרְוֶנָה הַיְבוּסִי, גְּבָה מִכָּל שְׁבֵט שְׁנֵי זְהוּבִים, וְזֶהוּ "בְּתַרִי זוּזִי". וְאַתָּא שׁוּנְרָא. וְכָבָה חֲתוּל. הוּא נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל, שְׁאַמְרוּ בְּמִדְרַשׁ שְׁנִקְרָא "שׁוּנְרָא" נוֹטְרִיקוֹן – שׁוּנָא וְרַע. וְאַכְלָה לְגִדְּיָא. וְהַחֲרִיב אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְאַתָּא כְּלָבָא. וְכָבָה הַכְּלָב. וְזֶה כֶּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרִס, שִׁנְגַּק מִחֲלֵב שֶׁל כְּלָבָה. וְנִשְׁךְ לְשׁוּנְרָא. וְנִשְׁךְ לְחֲתוּל. שְׁהַרְג אֶת בִּלְשַׁאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל, הוּא נְכֹדֻזְשַׁר נְבוּכַדְנֶצַּר. וְאַתָּא חוּטְרָא. וְכָבָה הַמִּסְכָּה. וְזֶה מִלְכּוּת רֹמִי, שְׁאַמְרוּ עֲלֵיהֶם בְּמִדְרַשׁ שְׁהִיוּ רֹדִים בְּמִסְכָּה. וְהִכָּה לְכָלְבָּא.

וְהִכָּה אֶת הַכְּלָב. שְׁכַבְשׁוּ אֶת מַמְלַכְתּוֹ פָּרִס. וְאַתָּא נִוְרָא. וְכָבָה הָאֵשׁ. הִיא מִלְכּוּת הַחֲשִׁמוֹנְאִים שְׁהִיוּ כֹהֲנִים וְעַבְדֵּיהֶם בְּאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ וְכִהְיוּ לְקַחַת הַמִּנְחָה. וְשִׁרְף לְחוּטְרָא. שְׁנִצְחוּ אֶת הַיְּזָנִים. וְאַתָּא מִיָּא. וְכָבָה הַמַּיִם. הֵם מִלְכּוּת אֲרָם שְׁנִמְשַׁלּוּ לְמִים, וְאַמְרוּ עֲלֵיהֶם בְּמִדְרַשׁ עַל הַפְּסוּק "קוֹל מַיִם רַבִּים" זֶה אֲרָם שְׁקוּלוֹ הוֹלֵךְ מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ. וְכִבְּה לְנוֹרָא. וְכָבָה אֶת הָאֵשׁ. וְלִקְחוּ אֶת הַמְּלוּכָה מִן הַחֲשִׁמוֹנְאִים. וְאַתָּא תוֹרָא. וְכָבָה הַשּׁוּר. זֶה מִלְכּוּת רֹמִי (אֲדוּם) וְשִׁתָּה לְמִיָּא. וְשִׁתָּה אֶת הַמַּיִם. שְׁלִקְחוּ הַמְּלוּכָה מֵאֲרָם. וְאַתָּא שׁוּחַט. וְכָבָה הַשּׁוּחַט. הוּא מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף. וְשִׁחַט לְתוֹרָא. וְשִׁחַט אֶת הַשּׁוּר. שִׁקַּח אֶת הַמְּלוּכָה מִמְּלִכּוּת רֹמִי. וְאַתָּא מִלְּאֲדֵי הַמּוֹת. וְכָבָה מִלְּאֲדֵי הַמּוֹת. וְשִׁחַט לְשׁוּחַט.

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ, אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

עֲשֶׂה מִי יוֹדֵעַ, עֲשֶׂה אֲנִי יוֹדֵעַ, עֲשֶׂה דְּבָרִיא, תִּשְׁעָה יְרַחֵי לִידָה, שְׁמוֹנָה יָמֵי מִלְּחָה, שְׁבַעָה יָמֵי שְׁבַתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

אֶחָד עֲשֶׂר מִי יוֹדֵעַ, אֶחָד עֲשֶׂר אֲנִי יוֹדֵעַ, אֶחָד עֲשֶׂר כּוֹכְבֵיָא, עֲשֶׂה דְּבָרִיא, תִּשְׁעָה יְרַחֵי לִידָה, שְׁמוֹנָה יָמֵי מִלְּחָה, שְׁבַעָה יָמֵי שְׁבַתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

שְׁנַיִם עֲשֶׂר מִי יוֹדֵעַ, שְׁנַיִם עֲשֶׂר אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁנַיִם עֲשֶׂר כּוֹכְבֵיָא, עֲשֶׂה דְּבָרִיא, תִּשְׁעָה יְרַחֵי לִידָה, שְׁמוֹנָה יָמֵי מִלְּחָה, שְׁבַעָה יָמֵי שְׁבַתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

שְׁלֹשָׁה עֲשֶׂר מִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה עֲשֶׂר אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה עֲשֶׂר כּוֹכְבֵיָא, עֲשֶׂה דְּבָרִיא, תִּשְׁעָה יְרַחֵי לִידָה, שְׁמוֹנָה יָמֵי מִלְּחָה, שְׁבַעָה יָמֵי שְׁבַתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ, שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ, אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ, חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ, חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

שְׁשָׁה מִי יוֹדֵעַ, שְׁשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

שְׁבַעָה מִי יוֹדֵעַ, שְׁבַעָה אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁבַעָה יָמֵי שְׁבַתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ, שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁמוֹנָה יָמֵי מִלְּחָה, שְׁבַעָה יָמֵי שְׁבַתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ, תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ, תִּשְׁעָה יְרַחֵי לִידָה, שְׁמוֹנָה יָמֵי מִלְּחָה, שְׁבַעָה יָמֵי שְׁבַתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

וְהַגְדָּה לַבֶּנֶךְ

כִּי רַק בָּהֶם נֶאֱמַר "וַיִּתְּלֵדוּ לְמִשְׁפְּחוֹתֵם לְבֵית אָבוֹתָם". (מעשה נסים) עֲשֶׂה דְּבָרִיא. עֲשֶׂה הַדְּבָרוֹת. אֶחָד עֲשֶׂר כּוֹכְבֵיָא. אֶחָד עֲשֶׂר כּוֹכְבֵיָא שְׂרָאָה יוֹסֵף בְּחֵלוֹם. שְׁנַיִם עֲשֶׂר שְׁבַטֵיָא. שְׁנַיִם עֲשֶׂר שְׁבַטֵי יִשְׂרָאֵל. שְׁלֹשָׁה עֲשֶׂר מְדִיָּא. שְׁלֹשׁ עֲשָׂה מְדוֹת שֶׁל רַחֲמִים.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְסִייעֵן מְרִישׁ וְעַד כַּעַן
הַשְׁלַמְתִּי עֲדִיכָת פִּדְיוֹשׁ זֶה בְּסִיד בִּשְׁבַט תִּשְׁנִיא
עִיָּה בְנִימִין סַגְרִין סִיט

שְׁעִתִּיד לְהַרְגֵּא אֶת מִשְׁיַח בֶּן יוֹסֵף. וְאֵתָא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְשַׁחַט לְמִלְאָךְ הַמּוֹת. וַיִּבְּאָה הַקֶּבֶד הַיְּפֹדָה אוֹתָנִי, עַל יְדֵי מִשְׁיַח בֶּן דָּוִד הַנִּקְרָא "מִשְׁיַח אֱלֹהֵי יַעֲקֹב" (שְׁמוּאֵל ב כג, א), וְנֶאֱמַר עָלָיו "וְהָיָה עִמּוֹ" (שִׁם יח, יד) וּבִלְעַד הַמּוֹת לְנִצָּחַ, וַיְכַוֵּן אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַמְּכֻנָּה גְּדִי. (ע"פ מַעֲשֵׂה נִסִּים לְגִאּוֹן ר' יַעֲקֹב מְלִיסָא)

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ. הוֹלֵךְ וּמוֹנֶה שְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה טוֹבוֹת, אֲשֶׁר בָּהֶן הַבְּדִילָנוּ הַקֶּבֶד מִכָּל הָעַמִּים, וּבִשְׁבִילָם הָיָה עֲנִין יִצְיָאָה מִצִּירִים. וְגַם מ"ש "תִּשְׁעָה יְרַחֵי לִידָה", יֵשׁ בּוֹ יְחֻד לְיִשְׂרָאֵל,